

Міністерство освіти і науки України
Приватний вищий навчальний заклад
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
Педагогічний факультет
Кафедра загальної педагогіки та дошкільної освіти

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
НА ЗДОБУТТЯ СТУПЕНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ «МАГІСТР»**

**ЕКООСВІТА В ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ:
ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ ЗАСОБАМИ
ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Виконала:

студентка педагогічного факультету
спеціальності 012 «Дошкільна освіта»

Ірина ДАВИДЮК

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук, доцент

Тамара ПАГУТА

Рецензент:

кандидат педагогічних наук, доцент

УДК: 373.2:502/504:37.091.3

ІРИНА ДАВИДЮК

ЕКООСВІТА В ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ: ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ ЗАСОБАМИ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Наукове дослідження присвячене проблемі формування екологічної свідомості дітей дошкільного віку засобами проєктної діяльності. Актуальність теми зумовлена необхідністю виховання екологічно відповідальної особистості в умовах сучасних екологічних викликів та потребою впровадження ефективних педагогічних технологій у закладах дошкільної освіти.

У роботі обґрунтовано сутність екологічної свідомості як інтегративного утворення, що охоплює когнітивний, емоційно-ціннісний та діяльнісно-поведінковий компоненти, визначено критерії, показники та рівні її сформованості. Теоретично обґрунтовано доцільність використання проєктної діяльності як ефективного засобу екологічного виховання дошкільників та визначено педагогічні умови її реалізації.

У процесі експериментального дослідження розроблено та впроваджено систему екологічних проєктів, яка забезпечила інтеграцію знань, формування ціннісного ставлення до природи та розвиток екологічно доцільної поведінки дітей. Результати дослідження засвідчили позитивну динаміку рівнів сформованості екологічної свідомості дітей експериментальної групи, що підтверджує ефективність запропонованої методики.

Практичне значення дослідження полягає у розробленні методичних матеріалів, які можуть бути використані в освітньому процесі закладів дошкільної освіти.

Ключові слова: екологічна свідомість, діти дошкільного віку, проєктна діяльність, екологічне виховання, заклад дошкільної освіти.

IRYNA DAVYDIUK

ENVIRONMENTAL EDUCATION IN PRESCHOOL EDUCATION INSTITUTIONS: FORMATION OF ENVIRONMENTAL AWARENESS THROUGH PROJECT-BASED ACTIVITIES

The research is devoted to the problem of forming environmental awareness in preschool children through project-based activities. The relevance of the study is обусловлена the need to educate an environmentally responsible personality in the context of modern environmental challenges and the necessity to implement effective pedagogical technologies in preschool education institutions.

The paper substantiates the essence of environmental awareness as an integrative formation that includes cognitive, emotional-value, and behavioral components, and defines the criteria, indicators, and levels of its formation. The feasibility of using project-based activities as an effective means of environmental education for preschool children is theoretically substantiated, and the pedagogical conditions for its implementation are identified.

In the course of the experimental research, a system of environmental projects was developed and implemented, which ensured the integration of knowledge, the formation of a value-based attitude toward nature, and the development of environmentally responsible behavior in children. The results of the study demonstrated a positive trend in the levels of environmental awareness formation in children of the experimental group, which confirms the effectiveness of the proposed methodology.

The practical significance of the study lies in the development of methodological materials that can be used in the educational process of preschool education institutions.

Keywords: environmental awareness, preschool children, project-based activities, environmental education, preschool education institution.

ЗМІСТ

ВСТУП		4
РОЗДІЛ 1.	ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	9
1.1.	Екологічна освіта та виховання як педагогічна проблема: генезис та сучасний стан	9
1.2.	Особливості формування екологічної свідомості у дітей дошкільного віку	16
1.3.	Проектна діяльність як педагогічна умова формування екологічної свідомості дітей дошкільного віку	25
Висновки до розділу 1		33
РОЗДІЛ 2.	ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ СФОРМОВАНOSTI ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	36
2.1.	Критерії, показники та рівні сформованості екологічної свідомості дітей дошкільного віку	36
2.2.	Діагностика стану сформованості екологічної свідомості дітей дошкільного віку	41
2.3.	Аналіз результатів констатувального етапу дослідження сформованості екологічної свідомості дітей	53
Висновки до розділу 2		58
РОЗДІЛ 3.	ПРАКТИЧНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ФОРМУВАННІ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ	60
3.1	Педагогічні умови реалізації методики формування екологічної свідомості дітей дошкільного віку засобами проектної діяльності	60
3.2	Зміст і етапи впровадження проектної діяльності у процес екологічної освіти дітей дошкільного віку	63
3.2	Аналіз та інтерпретація результатів формувального й контрольного етапів експериментального дослідження	72
Висновки до розділу 3		80
ВИСНОВКИ		81
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ		84
ДОДАТКИ		91

ВСТУП

В сучасних умовах глобальних екологічних викликів — зміни клімату, виснаження ресурсів, втрати біорізноманіття — формування екологічної свідомості населення є одним із головних завдань. Для України ця проблема загострюється наслідками воєнних дій, що завдали значної шкоди довкіллю. У цьому контексті особливої ваги набуває виховання відповідального ставлення до природи з раннього дитинства як стратегічної інвестиції у сталий розвиток держави.

Заклади дошкільної освіти (ЗДО) відіграють ключову роль у цьому процесі, адже саме тут формуються перші уявлення про навколишній світ. Проте традиційні методи, зорієнтовані переважно на передавання знань, часто не забезпечують глибокого емоційного зв'язку з природою й практичних умінь екологічної поведінки. Тому виникає потреба у впровадженні інноваційних підходів, зокрема методу проєктів, який дає змогу дітям активно досліджувати, проявляти ініціативність і набувати практичного досвіду (догляд за рослинами, допомога птахам, сортування відходів тощо) [11; 29].

Актуальність дослідження зумовлена суперечністю між суспільною потребою у формуванні екологічно свідомої особистості з раннього віку та недостатньою методичною розробленістю використання проєктної діяльності у закладах дошкільної освіти.

Спираючись на аналіз сучасної наукової літератури за останні п'ять років проблема екологічної освіти дошкільників набула нової ваги в українському науковому дискурсі, що зумовлено як глобальними екологічними трендами, так і національними освітніми реформами [1; 43]. Зокрема ідеї В. Сухомлинського про виховання любові до природи через емоційне пізнання, а також на праці сучасних науковців (Н. Лисенко, З. Плохій) [36; 48]. Зокрема, З. Плохій обґрунтувала структуру екологічної культури, що включає свідомість, ціннісне ставлення та поведінковий компонент [48; 50].

У сучасних публікаціях акцент переноситься із знаннєвого на компетентнісний підхід. Дослідники (Г. Беленька, О. Рейпольська, І. Рогальська) трактують екологічну свідомість як інтегроване особистісне утворення й пропонують застосування інноваційних технологій та створення еколого-розвивального середовища у ЗДО [7; 56].

Метод проєктів розглядають як ефективну технологію розвитку самостійності, пізнавальної активності та соціальних навичок дошкільників (О. Кононко, К. Крутій). Хоча описано окремі приклади екологічних проєктів («Город на підвіконні», «Допоможемо птахам»), бракує комплексних досліджень, що системно поєднували б екологічну освіту і проєктну діяльність [11; 18].

Отже, значущість проблеми, недостатня її розробленість у сучасній педагогічній науці, означені суперечності й зумовили вибір теми дослідження **«Екоосвіта в закладі дошкільної освіти: формування екологічної свідомості засобами проєктної діяльності»**

Метою дослідження є теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність педагогічних умов формування екологічної свідомості у дітей середнього дошкільного віку засобами проєктної діяльності.

Відповідно до мети визначено такі завдання дослідження:

1. Проаналізувати стан розробленості проблеми у психолого-педагогічній, філософській та методичній літературі, уточнити сутність та структуру ключових понять: «екологічна свідомість», «проєктна діяльність», «екологічна освіта дошкільників».

2. Визначити критерії, показники та схарактеризувати рівні сформованості екологічної свідомості у дітей середнього дошкільного віку.

3. Розробити та науково обґрунтувати модель формування екологічної свідомості в закладі дошкільної освіти на основі впровадження проєктної діяльності.

4. Теоретично обґрунтувати, впровадити та описати експериментальну перевірку ефективності використання педагогічних умов формування екологічної свідомості у дітей середнього дошкільного віку засобами проектної діяльності.

Об'єкт дослідження: Процес формування екологічної свідомості у дітей дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти.

Предмет дослідження: Зміст форми та методи використання проектної діяльності як засобу формування екологічної свідомості дітей дошкільного віку в закладах дошкільної освіти.

Гіпотеза дослідження: На основі аналізу наукових джерел і педагогічної практики висувається гіпотеза що ефективність формування екологічної свідомості у дітей дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти значно підвищиться за умови, якщо:

1. В освітній процес систематично інтегрується проектна діяльність екологічного спрямування, що враховує вікові особливості та інтереси дошкільників.

2. Створюються педагогічні умови для активної взаємодії дітей з довкіллям через безпосереднє спостереження, дослідження та практичну діяльність у рамках екологічних проектів.

3. Забезпечується співпраця педагогів, дітей та їхніх батьків у реалізації екологічних проектів, що сприяє формуванню ціннісного ставлення до природи та відповідальної поведінки.

4. Педагоги володіють достатнім рівнем професійної компетентності щодо організації та методичного супроводу проектної діяльності екологічної спрямованості.

Відповідно до визначених завдань було застосовано такі **методи дослідження:** *теоретичні* – аналіз (історико-педагогічний, порівняльний) психолого-педагогічної, філософської та методичної літератури з проблеми дослідження; класифікація й систематизація наукових підходів до визначення ключових понять; моделювання педагогічних умов формування екологічної

свідомості у дітей середнього дошкільного віку; *емпіричні методи* - узагальнення педагогічного досвіду, аналіз, синтез спостереження, психолого-педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний), для вивчення, формування та засвоєння екологічної свідомості засобами проектної діяльності.

Експериментальна база дослідження: Експеримент проведено на базі Комунального закладу «Іваннівський ЗДО» Привільненської сільської ради. У дослідженні взяли участь 38 дітей середнього дошкільного віку, 4 вихователі, 2 помічника вихователів, асистент вихователя, психолог.

Наукова новизна дослідження полягає в тому що: *вперше* теоретично обґрунтовано та експериментально підтверджено педагогічні умови формування екологічної свідомості у дітей середнього дошкільного віку, використовуючи проектну діяльність; *розроблено та успішно протестовано* модель формування екологічної свідомості у дітей середнього дошкільного віку засобами проектної діяльності; удосконалено методику освітнього процесу в закладах дошкільної освіти завдяки ефективній інтеграції екологічного змісту в різні форми дитячої діяльності; *розвинено* підходи до співпраці між педагогами, дітьми та батьками з метою формування ціннісного ставлення до природи.

Практичне значення дослідження: розроблені та апробовані у процесі дослідження методичні матеріали, екологічні проекти та рекомендації можуть бути використані у практиці роботи закладів дошкільної освіти; створено педагогічні умови, що забезпечують підвищення ефективності екологічного виховання засобами проектної діяльності; розроблені методичні рекомендації можуть бути застосовані у системі підвищення кваліфікації педагогічних кадрів; результати дослідження можуть використовуватись батьками у сімейному вихованні для формування відповідального ставлення дітей до природи.

Апробація та впровадження результатів магістерського дослідження. Обґрунтовані та досліджені автором положення апробовані та впроваджені в освітній процес закладів дошкільної освіти.

Основні результати дослідження було обговорено на Міжнародній науково-практичній конференції «Міжнародні тенденції та перспективи розвитку в освіті та науці в умовах глобалізації» (м. Рівне, 13 листопада 2025 р.); III Наукового семінару здобувачів вищої освіти «Актуальні проблеми дошкільної освіти: досвід, реалії сьогодення та перспективи» (01 жовтня 2025 року, м. Рівне), а також на засіданнях кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти.

За результатами участі у конференціях опубліковано тези доповіді.

Структура та обсяг роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу та загальних висновків, списку використаних джерел (72 найменування) та додатків. Основний обсяг роботи становить 82 сторінки. Загальний обсяг магістерської роботи складає 111 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Екологічна освіта та виховання як педагогічна проблема: генезис та сучасний стан

Умови сучасного розвитку суспільства характеризуються зростанням масштабів екологічних проблем, які мають як локальний, так і глобальний характер. Забруднення навколишнього середовища, виснаження природних ресурсів, зміна клімату, воєнні дії, зменшення біорізноманіття актуалізують потребу у формуванні нової системи цінностей і відповідального ставлення людини до природи. У цьому контексті екологічна освіта та виховання розглядаються як одна з провідних педагогічних проблем, що має стратегічне значення для забезпечення сталого розвитку суспільства [1; 5].

Екологічна освіта як педагогічне явище має глибокий історичний генезис, зумовлений розвитком взаємин людини з природним середовищем упродовж усієї історії цивілізації. Її витоки простежуються ще в архаїчних формах виховання, характерних для первісного суспільства, коли пізнання природи відбувалося безпосередньо в процесі практичної діяльності людини. У цей період знання про довкілля не мали систематизованого характеру, проте виконували життєво необхідну функцію — забезпечували виживання та адаптацію людини до природних умов [26].

Передача елементарних екологічних уявлень здійснювалася через спостереження за природними явищами, наслідування дій дорослих, участь дітей у трудових процесах (збирання, полювання, землеробство), а також у ритуально-обрядових практиках, пов'язаних із природними циклами. Така форма виховання сприяла формуванню цілісного сприйняття світу, усвідомлення залежності людини від природи та розвитку шанобливого ставлення до навколишнього середовища. Природа в архаїчній культурі сприймалася не як об'єкт експлуатації, а як сакральна цінність, що вимагала

бережного ставлення, що фактично заклало основи екологічного світогляду.

Подальший розвиток ідей взаємодії людини і природи відбувався в межах античної філософії. У працях Платона та Аристотеля природа постає як упорядкована, доцільно організована система, у якій людина є її складовою частиною. Античні мислителі наголошували на необхідності гармонійного співіснування людини з природним світом, а пізнання природи розглядали як важливу умову формування розуму та моральності. Таке розуміння природи стало основою для розвитку педагогічних ідей, орієнтованих на виховання відповідальності та поміркованості у ставленні до навколишнього світу [48; 5].

Ідеї античних філософів знайшли своє подальше відображення у педагогічних концепціях природовідповідного виховання, що сформувалися в епоху Відродження та Нового часу. Вагомий внесок у розвиток цих ідей зробив Я. Коменський, який розглядав природу як універсальне джерело пізнання та основу навчального процесу. У його педагогічній системі принцип природовідповідності передбачав навчання відповідно до природних законів розвитку дитини, а спостереження за природними явищами визнавалися важливим засобом формування пізнавального інтересу та цілісного бачення світу.

Подібні ідеї розвивав Ж.-Ж. Руссо, який наголошував на необхідності виховання дитини в тісному зв'язку з природним середовищем, розглядаючи природу як оптимальне виховне середовище для формування гармонійної особистості. На його переконання, саме безпосередній контакт із природою сприяє розвитку природних задатків дитини, моральної чутливості та здатності до самостійного пізнання. Й. Песталоцці, продовжуючи ці педагогічні традиції, підкреслював значення чуттєвого досвіду та діяльнісного підходу у процесі пізнання довкілля, що має безпосередній зв'язок із 3.2.и уявленнями про екологічну освіту [2; 40].

У XIX – на початку XX століття ідеї екологічного виховання отримали подальший розвиток у педагогічній спадщині К. Ушинського, який розглядав природу як важливий чинник розумового та морального й емоційного розвитку дитини. Значний внесок у формування гуманістичних основ екологічного виховання зробив В. Сухомлинський. Педагог підкреслював, що виховання гуманного ставлення до навколишнього світу починається з емоційного переживання краси природи та усвідомлення її цінності для людини. На його переконання, любов до рідної землі та відповідальне ставлення до довкілля формуються з раннього дитинства, через безпосередній контакт із природою та практичну діяльність у ній. У його працях природа постає як «школа мислення і почуттів», а любов до рідного краю – як основа екологічно відповідальної поведінки особистості. Ці ідеї є особливо актуальними для системи дошкільної освіти, де закладаються основи екологічної культури особистості [61, с. 145].

Методологічною основою сучасної екологічної освіти є наукові ідеї В. Вернадського про біосферу та ноосферу. Учений довів, що людська діяльність перетворилася на потужний геологічний чинник, здатний впливати на розвиток біосфери, а отже людина несе відповідальність за наслідки своєї взаємодії з природою. Концепція ноосфери, запропонована В. Вернадським, утверджує думку про визначальну роль наукового знання і свідомої діяльності людства у забезпеченні гармонійного співіснування з природним середовищем [14; 15]. Ці положення стали теоретичним підґрунтям для розвитку екологічної освіти як засобу формування планетарного мислення та екологічної відповідальності особистості.

Друга половина XX століття стала переломним етапом у розвитку педагогічної думки. Стрімкий науково-технічний прогрес, що супроводжувався виснаженням ресурсів та масштабним забрудненням планети, призвів до усвідомлення того, що екологічна криза є не лише технічною чи економічною, а передусім гуманітарною та освітньою проблемою. Це призвело до необхідності системних заходів з формування

екологічної свідомості у суспільстві. Саме в цей період екологічна освіта виокремлюється в самостійний науково-педагогічний напрямок, метою якого стає радикальна зміна ставлення людства до природи.

Значну роль у розвитку екологічної освіти відіграли міжнародні ініціативи, зокрема Стокгольмська конференція ООН з проблем навколишнього середовища 1972 року, де було закладено основи глобальної екологічної. Це була перша світова зустріч на такому високому рівні, де природа була визнана міжнародним надбанням. У контексті освіти конференція проголосила принцип, згідно з яким виховання молодого покоління та дорослих є вирішальним засобом подолання екологічних загроз. Саме Стокгольмська конференція заклала фундамент для створення Міжнародної програми з екологічної освіти [27].

Наступним важливим кроком стала Тбіліська декларація з екологічної освіти 1977 року, у якій було визначено ключові принципи та завдання екологічної освіти як безперервного процесу, спрямованого на формування екологічної свідомості і культури особистості. Ця подія вважається «свідомством про народження» сучасної екоосвіти. Тбіліська декларація зафіксувала фундаментальні характеристики екоосвіти, які актуальні й донині: безперервність, міждисциплінарність, орієнтація на дію [24].

Основні принципи «Неперервної екологічної освіти» полягають в тому що, освіта має супроводжувати людину протягом усього життя (починаючи з дошкілля). Екологічні знання не повинні обмежуватися біологією, а мають пронизувати всі освітні сфери. Перехід від теоретичного вивчення фактів до вирішення конкретних екологічних проблем свого регіону.

У цей період також відбувається перегляд наукових підходів: від «природоохоронної освіти» (як не нищити) до «екологічної освіти» (як гармонійно співіснувати). Науковці почали розробляти системні методики, що поєднують психологію, етику та педагогіку, що зрештою призвело до появи інтегрованих засобів навчання, таких як проєктна діяльність.

Сучасне наукове осмислення екологічної освіти ґрунтується на уявленні про її історичну зумовленість та цивілізаційний характер. Так, С. Рудишин наголошує, що екологія як наука формувалася упродовж усього розвитку людської цивілізації, а екологічна освіта і виховання є відповіддю на соціальний запит щодо подолання суперечностей у системі «біосфера – людство». Учений підкреслює необхідність активної взаємодії людини з природою на науковій і моральній основі, усвідомлення людини як складової природи та орієнтації на збереження біологічного і ландшафтного різноманіття як умови виживання людства. У цьому контексті екологічна освіта, за С. Рудишином, спрямована на формування уявлень про можливість еволюційного розвитку людства і біосфери, що має принципове значення для сучасної педагогіки [57, 58].

У працях сучасних українських науковців екологічна освіта розглядається як інтегративна складова загальної культури особистості. Зокрема, О. Біда та Т. Кучай визначають екологічну освіту як процес формування екологічної компетентності, що охоплює знання, ціннісні орієнтації та готовність до екологічно доцільної поведінки. Ю. Герасименко акцентує увагу на дошкільному віці як сенситивному періоді для становлення екологічної свідомості, коли провідну роль відіграють емоційно-ціннісні переживання та практичний досвід взаємодії з природою. Дослідники наголошують на необхідності переходу від репродуктивних форм роботи до діяльнісних, що забезпечують активну позицію дитини у пізнанні довкілля [5, 19].

Особливий наголос робиться на зміні освітньої парадигми: від антропоцентризму (де людина є господарем природи) до екоцентризму, що передбачає сприйняття природи як самоцінності. Науковці (Н. Лисенко, Г. Беленька) підкреслюють необхідність починати екологічне виховання з дошкільного віку, оскільки саме в цей період формується «первинний екологічний образ світу», що стає фундаментом майбутнього світогляду [36; 7].

В Україні здобувають визнання ідеї філософського осмислення різних проблем освіти в організаційному й виконавському спрямуванні. Набуває самостійного статусу нова для України наукова галузь «Філософія освіти», яка досліджує вимоги нового суспільства до освіти, формулює загальні її завдання, розробляє ідеал випускника вищої школи XXI століття [33].

Стан екологічної освіти в Україні сьогодні визначається як системна складова національної освіти, яка здійснюється на різних рівнях — від дошкільної та загальної середньої освіти до професійної підготовки та вищої школи. Головна мета екологічної освіти полягає в формуванні нового типу світогляду, у центрі якого — гармонійний, гуманістично-раціональний зв'язок людини з довкіллям у системі «природа - людина - суспільство» [1].

На сучасному етапі екологічна освіта в Україні розглядається як інтегральний компонент освітнього процесу, який поєднує навчання, виховання та формування екологічної свідомості. Це передбачає не лише передачу знань про довкілля, а й розвиток умінь, ціннісних орієнтацій та практичних навичок, що сприяють екологічно відповідальному способу життя. Дбайливе ставлення до природи, усвідомлення обмеженості природних ресурсів та необхідності їх раціонального використання стають невід'ємною частиною освітніх цілей.

Один з ключових аспектів розвитку екологічної освіти в Україні — гармонізація національного законодавства та освітніх програм з європейськими стандартами, що відбувається в контексті виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [55]. Це сприяє формуванню освітнього простору, де екологічна освіта інтегрована у загальну стратегію освіти для сталого розвитку.

Екологічна освіта спрямована передусім на засвоєння системи знань про природу, екологічні закономірності та взаємозв'язки в навколишньому середовищі. Натомість екологічне виховання акцентує увагу на формуванні ціннісного ставлення до природи, екологічно доцільної поведінки та відповідальності за власні дії. У контексті дошкільної освіти ці процеси є

нерозривними: дитина не може берегти те, чого вона не знає, і водночас знання без емоційного відгуку залишаються формальними [3].

Сучасний стан екологічної освіти характеризується переходом від суто інформативного підходу до діяльнісно-ціннісного. Пріоритет надається формам і методам роботи, які забезпечують активну участь дитини у пізнанні довкілля, формують особистісно значущий досвід. У цьому контексті актуалізується ідея освіти для сталого розвитку, де дитина з раннього віку вчиться раціонально використовувати ресурси та усвідомлювати наслідки своїх вчинків для майбутнього. Відповідно зростає роль інноваційних педагогічних технологій, серед яких особливе місце посідає проєктна діяльність. Вона виступає ефективним засобом інтеграції знань, практичних дій та емоційного переживання, дозволяючи дитині стати «дослідником», а не просто «слухачем» [29; 68].

Водночас сучасний стан екологічної освіти в Україні має і певні виклики. Незважаючи на прогрес у законодавчому забезпеченні та активізацію освітніх практик, існують проблеми організаційного, методичного та мотиваційного характеру. Зокрема, недостатня системність реалізації екологічних програм, нерівномірність їх впровадження в різних регіонах, обмежена підготовка педагогів у сфері екологічної освіти та недостатній рівень практичної орієнтації окремих навчальних курсів.

Крім того, сучасні виклики, зокрема триваючі соціально-політичні та економічні зміни, вимагають від екологічної освіти адаптації до нових умов. Це включає розроблення інноваційних форм взаємодії з учнями, активне впровадження проєктних і дослідницьких підходів, посилення міжпредметних зв'язків та використання цифрових технологій для підтримки екологічного навчання.

Таким чином, аналіз генезису та сучасного стану екологічної освіти й виховання дозволяє зробити висновок, що дана проблема має глибоке історичне коріння та водночас залишається надзвичайно актуальною в умовах сьогодення (зокрема в контексті подолання наслідків екоциду та

воєнних дій). Екологічна освіта в Україні продовжує розвиватися як важлива складова національної освітньої стратегії, спрямована на формування екологічної культури і свідомості громадян. Вона поступово зміцнює свою позицію як необхідний елемент сталого розвитку суспільства, хоча потребує подальшого удосконалення з точки зору змісту, методів і практичної реалізації.

Дошкільний вік є сенситивним періодом для формування основ екологічної свідомості, а отже потребує використання цілісних технологій, як-от проєктна діяльність, що інтегрує пізнання, гру та працю в єдиний процес виховання свідомої особистості [19].

1.2. Особливості формування екологічної свідомості у дітей дошкільного віку

У сучасних умовах загострення екологічних проблем, актуалізації питань збереження природного середовища та пошуку ефективних шляхів відновлення природних ресурсів України особливої значущості набуває проблема формування екологічної свідомості у дітей і молоді. Суспільний запит на виховання особистості, здатної до відповідального ставлення до природи, зумовлює необхідність цілеспрямованої педагогічної роботи, спрямованої на формування поваги, дбайливого та ціннісного ставлення до рідного довкілля вже з раннього віку. У цьому контексті екологічна освіта і виховання постають як одна з пріоритетних педагогічних проблем сучасності [30; 19].

Відповідно до положень Базового компонента дошкільної освіти в Україні, серед ключових завдань дошкільного виховання визначено формування в дітей основ екологічної культури, морально-ціннісних орієнтацій і відповідального ставлення до природи. У нормативному документі підкреслюється, що саме система цінностей є необхідною умовою усвідомлення дитиною сутності природних явищ, переосмислення власної поведінки та формування гуманістично спрямованої позиції щодо

навколишнього середовища. У зв'язку з цим провідним змістовим ядром екологічного виховання дітей дошкільного віку має стати формування їхнього особистісного, суб'єктивно значущого сприйняття природи як універсальної та самоцінної категорії [3; 36].

Результати психолого-педагогічних досліджень, представлені у працях О. Бондаревської, О. Гончарової, Д. Кавтарадзе, Н. Кондратьєвої, О. Кочергіна, О. Міхєвої, С. Петериної, Н. Рижової та інших учених, свідчать про те, що формування екологічної свідомості є найбільш ефективним у період, коли особистість характеризується підвищеною чутливістю до сприймання та засвоєння екологічних знань, норм і цінностей. Таким сенситивним етапом розвитку, за висновками дослідників, є саме дошкільний вік, коли закладаються первинні уявлення про світ, формується емоційно-ціннісне ставлення до природи та основи екологічно доцільної поведінки [19; 27].

Ефективність впливу довкілля, зокрема природного, на особистісний розвиток дитини в умовах закладу дошкільної освіти значною мірою залежить від професійної компетентності педагога та його здатності створювати комфортне еколого-розвивальне середовище. Таке середовище має забезпечувати максимальне «занурення» дитини у процес емоційно-чуттєвого сприймання природи, сприяти активному пізнанню та осмисленню природних об'єктів, процесів і явищ, а також формуванню власних оцінних суджень щодо стану довкілля. Саме в таких умовах створюються передумови для становлення екологічної свідомості як цілісного особистісного утворення [17].

У практиці закладів дошкільної освіти значна увага приділяється формуванню в дітей елементарних екологічних уявлень про пори року, сезонні зміни в природі, взаємозв'язки між живими організмами та умовами їх існування. Провідним засобом реалізації цього завдання виступають фенологічні спостереження, які здійснюються в процесі безпосереднього контакту дітей із природним довкіллям. Водночас саме проєктна діяльність

створює умови для глибшого усвідомлення дітьми причинно-наслідкових зв'язків між станом рослин і тварин та впливом екологічних факторів, у тому числі діяльності людини [29; 45].

Фенологічні спостереження розглядаються як один із найбільш результативних методів формування екологічної свідомості дітей дошкільного віку, оскільки поєднують пізнавальний, емоційний і діяльнісний компоненти екологічного виховання [19; 29]. Разом із тим аналіз наукової та методичної літератури засвідчує, що проблема формування екологічної свідомості дошкільників, зокрема засобами фенологічних спостережень, ще не отримала достатньо повного й системного висвітлення. У зв'язку з цим актуалізується потреба в поглибленому теоретичному аналізі підходів до розуміння екологічної свідомості дітей дошкільного віку та визначенні особливостей використання фенологічних спостережень у процесі формування екологічних уявлень [19].

Водночас ефективним засобом інтеграції фенологічних спостережень у цілісний освітній процес виступає проєктна діяльність, яка забезпечує активну пізнавальну позицію дитини та сприяє поглибленню екологічних уявлень [29]. У межах екологічних мініпроєктів дошкільники залучаються до тривалого спостереження за природними об'єктами, фіксації змін у їхньому стані, обговорення причин і наслідків сезонних перетворень у природі. Проєктна діяльність дає змогу поєднати пізнавальний, емоційно-ціннісний і діяльнісний компоненти екологічної свідомості, активізує самостійність, ініціативність і відповідальність дітей, а також сприяє усвідомленню взаємозв'язку між станом довкілля та діяльністю людини [29; 45]. Таким чином, використання проєктної діяльності на основі фенологічних спостережень створює умови для формування в дітей дошкільного віку цілісного уявлення про природу як систему взаємопов'язаних елементів і закладає підґрунтя для екологічно доцільної поведінки [17].

Проблема екологічної свідомості набула особливої гостроти у ХХ столітті, коли людство почало усвідомлювати масштабні негативні наслідки

власної діяльності, що призвели до глобальної екологічної кризи. Її прояви спостерігаються в різних сферах життєдіяльності: забрудненні довкілля, зменшенні біорізноманіття, зникненні окремих видів рослин і тварин, виснаженні природних ресурсів, порушенні екологічної рівноваги. Саме ці процеси зумовили активізацію філософських, екологічних, психологічних і педагогічних досліджень, спрямованих на осмислення характеру взаємодії людини з природним середовищем та пошук шляхів її гармонізації [30; 58].

У наукових джерелах екологічна свідомість трактується як глибока індивідуальна і колективна здатність розуміння раціонального, економного ставлення до природних і створених людьми ресурсів, ролі соціально-економічних факторів у виникненні екологічної кризи і пошуку шляхів її подолання [21]. Вона ґрунтується на розумінні залежності живих організмів від умов існування, усвідомленні самоцінності всього живого, визнанні відповідальності людини за наслідки власної діяльності. Важливим складником екологічної свідомості є також здатність сприймати красу природних явищ і живих істот, особливо за умови їхнього гармонійного розвитку в природному або спеціально створеному середовищі.

У педагогічній науці екологічна свідомість розглядається як багатовимірне утворення, що охоплює систему знань, переконань, емоцій і ціннісних орієнтацій, які відображають характер взаємодії суспільства і природи. Так, з позицій педагогічного підходу Е. Гірусов трактує екологічну свідомість як сукупність поглядів і уявлень, що відображають проблеми співвідношення людини й природи та орієнтовані на пошук оптимальних шляхів їх гармонійного співіснування з урахуванням реальних можливостей природного середовища [58]. Науковець підкреслює, що показниками сформованості екологічної свідомості є не лише знання закономірностей розвитку природи, а й практична діяльність особистості, яка ґрунтується на почутті відповідальності та любові до довкілля.

З морально-етичного погляду екологічна свідомість розглядається як важливий показник рівня духовного розвитку особистості й суспільства

загалом. Л. Архангельський визначає її як форму моральної свідомості, що відображає духовне освоєння навколишнього світу та ґрунтується на гуманістичних цінностях, співчутті й відповідальному ставленні до природи [18]. У такому розумінні екологічна свідомість формується в процесі осмислення реальних процесів, які відбуваються в природі й суспільстві, та проявляється в практичній діяльності людини.

Соціально-психологічний підхід акцентує увагу на емоційно-ціннісному й поведінковому аспектах екологічної свідомості. Зокрема, В. Зінченко розглядає її як відчуття єдності людини з природою, спрямованість діяльності на її збереження та захист, усвідомлення власних дій і співвіднесення їх із діями інших людей у процесі спільної екологічно значущої діяльності [20]. Такий підхід підкреслює соціальну зумовленість екологічної свідомості та її зв'язок із міжособистісними взаєминами.

Незважаючи на різноманітність підходів, більшість педагогів і психологів сходяться на думці, що екологічна свідомість є складним інтегративним утворенням, яке поєднує пізнавальний, емоційно-ціннісний і поведінково-регулятивний компоненти. Відмінності в наукових підходах стосуються насамперед визначення провідного компонента екологічної свідомості. Так, у дослідженнях різних авторів акцент робиться на окремих її складниках: пізнавальному (екологічні уявлення про взаємозв'язки в природі та між людиною і довкіллям), емоційно-ціннісному (ставлення до природи як до самоцінної та рівноправної у взаємодії з людиною), рефлексивно-регулятивному (готовність до екологічно доцільної діяльності) [19; 36].

Науковці одноставно підкреслюють, що найбільш сприятливим етапом для становлення й розвитку екологічної свідомості є дошкільний вік. Саме в цей період у дитини активно формується емоційно-ціннісне ставлення до навколишнього світу, закладаються основи екологічної позиції особистості, які виявляються у взаємодії з природою та усвідомленні своєї єдності з нею. За твердженням О. Білан, дошкільний вік є визначальним для формування

первинних екологічних установок, що згодом стають основою відповідальної поведінки людини щодо довкілля [56].

Вагомий внесок у розуміння особливостей пізнавального розвитку дошкільників зробив М. Поддяков, який зазначав, що в цьому віці розрізнені уявлення дітей про окремі предмети та їх властивості поступово інтегруються в цілісні, хоча ще недосконалі, знання [16]. Саме в дошкільному, зокрема старшому дошкільному віці, з'являються передумови для відображення суттєвих взаємозв'язків між явищами живої та неживої природи.

Психологічні дослідження Н. Лаврентьевої, М. Поддякова та інших учених засвідчують, що в процесі предметно-чуттєвої діяльності дошкільники здатні виокремлювати істотні зв'язки між явищами та відтворювати їх в образній формі — у вигляді узагальнених уявлень [19; 16]. Такі уявлення виконують функцію ядра, яке об'єднує окремі знання в цілісну систему та забезпечує перехід від безпосереднього сприймання до узагальненого розуміння природних процесів.

У молодшому дошкільному віці формування екологічної свідомості має переважно емоційно-чуттєвий характер. Діти цього віку сприймають природу цілісно, через безпосередні враження, яскраві образи та емоції. Їхні уявлення про природне середовище є фрагментарними, однак саме в цей період закладаються первинні основи позитивного ставлення до живого: інтерес до рослин і тварин, співчуття, бажання піклуватися та допомагати. Екологічні уявлення формуються здебільшого в процесі спостережень, ігор, наслідування дій дорослих, а також через емоційно насичене спілкування з природними об'єктами. Важливу роль у цьому віці відіграє створення ситуацій емоційного переживання, що сприяють формуванню доброзичливого й бережливого ставлення до довкілля [36].

Поступовий перехід від емоційного сприймання природи до її елементарного усвідомлення відбувається у середньому дошкільному віці. Діти починають встановлювати прості зв'язки між явищами природи,

помічати сезонні зміни, розуміти залежність живих організмів від умов існування. Збагачуються екологічні уявлення, зростає пізнавальний інтерес до природних явищ, з'являються перші узагальнення. У цьому віці діти охоче беруть участь у спільній діяльності з дорослими, пов'язаній із доглядом за рослинами й тваринами, виконують прості трудові доручення, дотримуються елементарних правил поведінки в природі. Формуються первинні навички екологічно доцільної поведінки та усвідомлення необхідності дбайливого ставлення до довкілля.

У старшому дошкільному віці діти вже мають достатній обсяг знань про природу, що створює умови для ускладнення їхньої практичної діяльності в природному середовищі. Вони виявляють більшу самостійність і зацікавленість у догляді за рослинами й тваринами, спостерігають за їх ростом і розвитком, беруть участь у цілеспрямованій елементарній трудовій діяльності. У процесі такої діяльності формуються важливі емоційно-вольові якості, зокрема ініціативність, відповідальність, самоорганізація та самоконтроль. Водночас змінюються установки екологічної поведінки: оцінки власних і чужих дій стають більш обґрунтованими, а вибір поведінкових стратегій — усвідомленим і переконливим.

З урахуванням вікових особливостей дошкільників, до яких належать підвищена емоційна чутливість, вразливість і потреба в позитивних переживаннях, процес виховання екологічної свідомості має ґрунтуватися на розвитку співчуття, співпереживання та гуманного ставлення до всього живого. Як зазначає Н. Лисенко, саме через емоційний досвід, особистісно значущі ситуації та безпосередню взаємодію з природою у дітей формується відповідальність, любов до рідного довкілля й основи екологічної культури [36].

Структура екологічної свідомості дітей дошкільного віку передбачає виокремлення взаємопов'язаних компонентів, що дає змогу визначити критерії оцінювання рівня її сформованості. Зазначені критерії є важливими для наукового аналізу результативності екологічного виховання в закладах

дошкільної освіти та для визначення динаміки розвитку екологічної свідомості дітей різних вікових груп відображені у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Компоненти та критерії оцінювання рівня сформованості екологічної свідомості дітей дошкільного віку

Компонент	Зміст компонента	Критерії оцінювання
Пізнавальний	Система екологічних уявлень про об'єкти живої і неживої природи, взаємозв'язки між ними та взаємодію людини з довкіллям	<ul style="list-style-type: none"> – рівень сформованості уявлень про природне середовище та його чинники; – обсяг і системність знань про живу й неживу природу з урахуванням вікових можливостей дітей
Емоційно-ціннісний	Емоційне сприймання природи, усвідомлення її цінності, позитивне та дбайливе ставлення до природних об'єктів	<ul style="list-style-type: none"> – місце природи в системі ціннісних орієнтацій дітей молодшого, середнього та старшого дошкільного віку; – характер емоційно-ціннісного ставлення до природи
Рефлексивно-регулятивний	Здатність регулювати власну поведінку відповідно до екологічних норм і правил	<ul style="list-style-type: none"> – рівень уявлень про правила та норми взаємодії з природою; – готовність до екологічно доцільних дій щодо збереження довкілля

У результаті багаторічних досліджень З. Плохій довела, що ефективно формування екологічних уявлень у дітей можливе за умови систематизації знань про зв'язки та залежності в природі й усвідомлення впливу діяльності людини на довкілля. Такі знання мають узагальнений, світоглядний характер і виступають змістовою основою екологічно доцільної поведінки дітей у природному середовищі [48].

Отже, аналіз наукових джерел засвідчив, що формування екологічної свідомості дітей дошкільного віку є складним, багатовимірним процесом, який зумовлюється віковими особливостями психічного розвитку, характером взаємодії дитини з природним середовищем і цілеспрямованістю педагогічного впливу. Дошкільний вік розглядається науковцями як сприятливий період для становлення екологічних уявлень, емоційно-ціннісного ставлення до природи та первинних форм екологічно доцільної поведінки [19; 36].

Узагальнення теоретичних підходів дало підстави стверджувати, що екологічна свідомість дітей молодшого, середнього та старшого дошкільного віку є інтегративним особистісним утворенням, у структурі якого взаємопов'язані пізнавальний, емоційно-ціннісний і рефлексивно-регулятивний компоненти. На різних вікових етапах ці компоненти проявляються по-різному: від емоційно-чуттєвого сприймання природи та наслідувальної поведінки в молодшому дошкільному віці до усвідомленого ставлення й відповідальних дій у старшому дошкільному віці.

Науково обґрунтованою є позиція дослідників щодо провідної ролі систематизованих екологічних уявлень у становленні екологічно доцільної поведінки дітей. Формування первинних наукових уявлень про взаємозв'язки в природі та вплив діяльності людини на довкілля створює підґрунтя для усвідомлення самоцінності природи й формування відповідального ставлення до неї.

Важливе значення у формуванні екологічної свідомості дітей дошкільного віку мають спеціально організовані педагогічні засоби, зокрема

фенологічні спостереження, які забезпечують безпосередній контакт дітей із природою та сприяють осмисленню закономірностей розвитку живих організмів. Використання проектної діяльності на основі таких спостережень створює умови для інтеграції знань, емоційного досвіду та практичних дій, що є підґрунтям для подальшої організації експериментальної роботи з формування екологічної свідомості дітей дошкільного віку.

Зазначене зумовлює необхідність розроблення й апробації педагогічних умов формування екологічної свідомості дітей дошкільного віку засобами проектної діяльності, що і стане предметом подальшого дослідження.

1.3. Проектна діяльність як педагогічна умова формування екологічної свідомості дітей дошкільного віку

Сучасний етап розвитку дошкільної освіти характеризується переорієнтацією освітнього процесу з репродуктивного засвоєння знань на формування життєвих компетентностей, активної позиції дитини та здатності до самостійного пізнання навколишнього світу [43; 56]. У цьому контексті проектна діяльність розглядається як один із провідних педагогічних підходів, що відповідає ідеям особистісно орієнтованого, діяльнісного та компетентнісного підходів у дошкільній освіті [12; 29].

Психолого-педагогічні дослідження Н. Лисенко, С. Гончаренко, О. Кочергіна, С. Петериної, та інших науковців обґрунтували, що ефективне формування екологічної свідомості можливе лише за умови врахування різних вікових особливостей розвитку особистості [20; 36]. Вагоме значення має період дошкільного дитинства, який визнано сенситивним до сприйняття та засвоєння екологічних знань, формування емоційно-ціннісного ставлення до природи, оскільки саме в цей час активно розвивається емоційна чутливість, закладаються базові ціннісні орієнтації та первинний досвід взаємодії з природним середовищем [19; 48].

Екологічна свідомість, є найвищою формою відображення реальної екологічної ситуації, яка відповідає за цілісне бачення екологічних проблем, усвідомлення єдності людей та середовища, розуміння наявності внутрішнього «саморегулятора» екологічно цивілізованої поведінки, відчуття відповідальності, здоровий спосіб життя, активну природоохоронну діяльність, що, в свою чергу, великою мірою зумовлюються ставленням людини до оточуючого світу [20; 71].

У Базовому компоненті дошкільної освіти за напрямом «Дитина в природному довкіллі», природничо-екологічну компетентність дитини дошкільного віку визначено як її здатність до природодоцільної поведінки в різних життєвих ситуаціях, що базується на емоційно-ціннісному ставленні до природи, знаннях її законів і формується у просторі пізнавальної, дослідницької, трудової, ігрової діяльності [3]. Це повинно забезпечувати активне залучення дошкільника до емоційно-чуттєвого сприймання, пізнавальної діяльності та оцінювання природних процесів, явищ і об'єктів, що у свою чергу, формує основу екологічної свідомості [17].

У цьому процесі особливу роль відіграє проектна діяльність - це один із найрезультативніших методів формування екологічної свідомості дітей дошкільного віку [11; 23]. Вона дозволяє дітям на практиці засвоювати екологічні знання, формувати досвід взаємодії з природою та усвідомлювати відповідальність за її збереження [29; 45]. У ході реалізації екологічних проектів (наприклад, облаштування міні-городу, догляд за кімнатними рослинами, спостереження за птахами чи участь у прибиранні території) дошкільники не лише отримують знання, а й набувають практичних умінь та формують ціннісне ставлення до природи.

У закладі дошкільної освіти проектна діяльність розглядається як особлива форма організації освітнього процесу, що передбачає цілеспрямовану спільну діяльність дітей і педагога, спрямовану на розв'язання пізнавально значущої проблеми та отримання конкретного, практично орієнтованого результату, який має особистісну або соціальну

цінність для дитини [42; 68]. На відміну від традиційних форм навчання, проєктна діяльність ґрунтується на активній позиції дитини, її залученні до планування, виконання та оцінювання результатів власної діяльності.

Метою проєктної діяльності в закладі дошкільної освіти є створення умов для активного пізнання дитиною навколишнього світу, формування досвіду самостійної діяльності, розвитку пізнавальної ініціативи, емоційно-ціннісного ставлення та первинних життєвих і соціальних компетентностей [29]. У контексті екологічного виховання проєктна діяльність спрямована на формування у дошкільників цілісного уявлення про природу, усвідомлення взаємозв'язку людини з довкіллям і набуття досвіду екологічно доцільної поведінки [45].

Проєктна діяльність у дошкільній освіті базується на педагогіці досвіду, згідно з якою знання засвоюються дитиною через власну активність [12]. Вона адаптується до вікових особливостей дітей і реалізується через ігрові, дослідницькі, пізнавальні та практичні дії, що мають для них особистісний сенс. Цей підхід сприяє розвитку самостійності, ініціативності, активного пізнання світу та формуванню початкового досвіду соціальної взаємодії [56].

Така форма організації діяльності вирізняється інтегрованістю змісту освіти, орієнтацією на реальні життєві ситуації та поєднанням пізнавальної, емоційної і практичної сфер розвитку дитини. Вона забезпечує природне переплетення різних освітніх ліній — пізнавальної, соціально-моральної, мовленнєвої, художньо-естетичної — що є надзвичайно важливим у дошкільному віці [17]. Особливо важливо, що цей підхід відповідає вимогам Базового компонента дошкільної освіти, орієнтованого на формування цілісної особистості, здатної відповідально взаємодіяти з довкіллям [3].

Наукові дослідження підтверджують ефективність проєктної діяльності як засобу розвитку пізнавальної активності, допитливості та здатності дітей встановлювати причинно-наслідкові зв'язки. Вона формує навички ставити запитання, висувати припущення, спостерігати, порівнювати та

узагальнювати, що є фундаментом свідомого ставлення до навколишнього світу, зокрема природи. Тому проєктна діяльність є потужним педагогічним інструментом для формування екологічної свідомості дітей дошкільного віку [44; 45].

Проєктна діяльність у дошкільній освіті постає як сучасний педагогічний підхід, що забезпечує активну позицію дитини в освітньому процесі, сприяє інтеграції знань і досвіду та створює сприятливі передумови для формування різних аспектів особистісного розвитку. Теоретичний аналіз проєктної діяльності дозволяє розглядати її як важливу педагогічну умову формування екологічної свідомості дітей дошкільного віку, що потребує подальшого наукового обґрунтування в контексті екологічного виховання.

Теоретичне обґрунтування використання проєктної діяльності в екологічному вихованні дітей дошкільного віку ґрунтується на сукупності сучасних педагогічних підходів, що визначають зміст і спрямованість освітнього процесу в закладі дошкільної освіти. Насамперед ідеться про діяльнісний, особистісно орієнтований, компетентнісний та інтегрований підходи, які забезпечують цілісний розвиток дитини та формування її активної взаємодії з навколишнім середовищем [12; 29].

Відповідно до діяльнісного підходу, розвиток особистості дитини відбувається в процесі її власної активності, спрямованої на пізнання та перетворення навколишнього світу [16]. У контексті екологічного виховання це означає залучення дошкільників до різних видів діяльності, що дають змогу не лише отримувати знання про природу, а й безпосередньо взаємодіяти з природними об'єктами. Проєктна діяльність, у цьому розумінні, виступає формою організації пізнавальної активності дітей, у межах якої знання засвоюються через досвід, спостереження та практичні дії.

Особистісно орієнтований підхід підкреслює унікальність кожної дитини, її потреби, інтереси та індивідуальний темп розвитку. У процесі екологічного виховання цей підхід передбачає врахування емоційного ставлення дошкільників до природи, їхніх особистих вражень і

переживань [56]. Проектна діяльність створює умови для прояву ініціативи, самовираження та самостійного вибору, що сприяє формуванню стійкого інтересу до проблем довкілля й усвідомленню власної ролі у збереженні природи.

З позицій компетентнісного підходу екологічне виховання розглядається як процес формування здатності дитини застосовувати набуті знання, уміння та досвід у реальних життєвих ситуаціях. Проектна діяльність відповідає цим вимогам, оскільки орієнтована на досягнення практично значущого результату та передбачає інтеграцію пізнавальних, соціальних і поведінкових компонентів. У межах проектної діяльності екологічні знання набувають для дитини особистісного сенсу й трансформуються у первинні навички екологічно доцільної поведінки [43].

Важливою теоретичною засадою використання проектної діяльності в екологічному вихованні є інтегрований підхід, що забезпечує поєднання різних освітніх напрямів і змістових ліній. Екологічна тематика органічно інтегрується з пізнавальним, мовленнєвим, соціально-моральним і художньо-естетичним розвитком дошкільників, сприяючи формуванню цілісної картини світу. Проектна діяльність, завдяки своїй міждисциплінарній природі, створює сприятливі умови для реалізації цього підходу в освітньому процесі закладу дошкільної освіти [17].

Теоретичні основи екологічного виховання також передбачають формування в дітей емоційно-ціннісного ставлення до природи як важливої складової екологічної свідомості. У цьому аспекті проектна діяльність розглядається як засіб, що поєднує пізнання з емоційним переживанням, сприяє розвитку емпатії до живих об'єктів і формуванню відповідальності за власні дії. Через активну участь у пізнавальних і практичних завданнях у дітей поступово формується усвідомлення взаємозв'язку між людиною та природним середовищем.

Таким чином, аналіз теоретичних підходів дозволяє стверджувати, що проектна діяльність має ґрунтовне наукове підґрунтя для використання в

екологічному вихованні дошкільників. У межах цього дослідження, вона відповідає сучасним вимогам дошкільної освіти, забезпечує інтеграцію знань і досвіду та створює передумови для формування основ екологічної свідомості дітей дошкільного віку. Водночас ефективність цього процесу залежить від дотримання певних педагогічних умов, які потребують подальшого теоретичного аналізу та експериментальної перевірки.

Екологічна свідомість дітей дошкільного віку розглядається як складне інтегративне особистісне утворення, що формується в процесі взаємодії дитини з навколишнім природним середовищем. У сучасній педагогічній науці її структура найчастіше представлена сукупністю взаємопов'язаних компонентів: когнітивного, емоційно-ціннісного та діяльнісно-поведінкового. Проектна діяльність має значний педагогічний потенціал для формування кожного з цих компонентів, оскільки забезпечує їх не ізольований, а цілісний і взаємозумовлений розвиток у межах єдиного освітнього процесу [48; 71].

Когнітивний компонент екологічної свідомості передбачає формування у дітей дошкільного віку системи елементарних уявлень про природу, природні об'єкти, явища та взаємозв'язки між ними [36]. У межах проектної діяльності цей компонент збагачується завдяки цілеспрямованому пізнавальному інтересу, що виникає у дитини під час розв'язання проблемних питань, пов'язаних із природним довкіллям. Дошкільники навчаються сприймати природу як цілісну систему, усвідомлювати залежність людини від стану навколишнього середовища та значення дбайливого ставлення до природних ресурсів. Таким чином, когнітивний компонент екологічної свідомості формується не лише як сукупність знань, а як основа екологічного мислення, що передбачає розуміння причинно-наслідкових зв'язків у природі.

Емоційно-ціннісний компонент екологічної свідомості пов'язаний із формуванням у дітей позитивного, особистісно значущого ставлення до природи, розвитком почуття емпатії до живих істот та усвідомленням

цінності природного середовища. Проектна діяльність створює умови для емоційного переживання дитиною взаємодії з природою, що сприяє формуванню внутрішньої мотивації до її збереження. Саме емоційна насиченість проектної діяльності дозволяє перевести екологічні знання у площину особистісних цінностей, коли природа сприймається не як об'єкт вивчення, а як значуща частина власного життєвого простору дитини. У результаті формується стійке емоційно-ціннісне ставлення до довкілля, що є важливою передумовою екологічно відповідальної поведінки [48].

Діяльнісно-поведінковий компонент екологічної свідомості виявляється у готовності дитини діяти відповідно до екологічних норм і правил у повсякденному житті. У межах проектної діяльності цей компонент формується через залучення дошкільників до виконання посильних екологічно спрямованих завдань, що мають для них зрозумілий і значущий характер. Важливою особливістю є те, що екологічна поведінка дитини ґрунтується не на зовнішньому контролі дорослого, а на внутрішньо прийнятих нормах і переконаннях. Це забезпечує практичну реалізацію екологічної свідомості та свідчить про перехід від знань і переживань до усвідомлених екологічно доцільних вчинків [19].

Ефективною педагогічною умовою формування екологічної свідомості дітей дошкільного віку, виступає проектна діяльність, оскільки зумовлює інтеграцію пізнавального, емоційно-ціннісного та діяльнісного компонентів. Її потенціал полягає у створенні цілісного освітнього середовища, в якому дитина не лише отримує знання про природу, а й формує особистісне ставлення до неї та набуває досвіду екологічно доцільної поведінки [11; 45].

Результативність проектної діяльності у процесі екологічного виховання дітей дошкільного віку значною мірою залежить від дотримання певних педагогічних умов, які забезпечують її цілеспрямованість, системність та відповідність віковим особливостям дошкільників. У педагогічній науці педагогічні умови розглядаються як сукупність

організаційних, методичних та психолого-педагогічних чинників, що сприяють ефективному досягненню освітньої мети [23].

Першою важливою педагогічною умовою є відповідність проектної діяльності віковим та індивідуальним особливостям дітей дошкільного віку. Проекти мають бути доступними за змістом, тривалістю та формами реалізації, враховувати пізнавальні можливості, життєвий досвід та інтереси дітей. Надмірна складність завдань або їх формальний характер знижують мотивацію та не сприяють формуванню екологічної свідомості. Натомість орієнтація на активну участь кожної дитини забезпечує її особистісну залученість у процес пізнання природи[56; 72].

Другою педагогічною умовою результативності є інтеграція проектної діяльності з різними видами дитячої діяльності у закладі дошкільної освіти. Екологічні проекти набувають найбільшої ефективності за умови поєднання пізнавальної, ігрової, трудової, комунікативної та художньо-творчої діяльності. Така інтеграція сприяє цілісному сприйняттю дитиною навколишнього світу та забезпечує перенесення екологічних знань і вмінь у повсякденну практику[17; 35].

Третьою педагогічною умовою є створення екологічно насиченого розвивального середовища. Предметно-просторове середовище закладу дошкільної освіти має стимулювати інтерес дітей до природи, спонукати до дослідницької активності та самостійних спостережень. Наявність природничих осередків, матеріалів для експериментування, наочних засобів та результатів проектної діяльності підсилює освітній вплив екологічних проєктів[7; 59].

Четвертою педагогічною умовою є професійна готовність педагога до організації проектної діяльності екологічного спрямування. Вихователь виконує роль організатора, координатора та фасилітатора освітнього процесу, спрямовуючи діяльність дітей, підтримуючи їхню ініціативу та забезпечуючи педагогічний супровід. Рівень екологічної культури та

методичної компетентності педагога безпосередньо впливає на якість реалізації проєктної діяльності[29; 69].

П'ятою педагогічною умовою результативності проєктної діяльності є залучення сім'ї до процесу екологічного виховання. Взаємодія закладу дошкільної освіти з батьками сприяє узгодженості виховних впливів та перенесенню екологічно доцільних моделей поведінки у сімейне середовище. Спільна участь дітей і дорослих у проєктній діяльності підсилює її виховний потенціал та забезпечує сталість сформованих екологічних цінностей[22; 51].

Результативність проєктної діяльності як засобу екологічного виховання забезпечується цілісним поєднанням вікової доцільності, інтеграції різних видів діяльності, створення розвивального середовища, професійної готовності педагога та співпраці з родиною. Дотримання зазначених умов забезпечує ефективне формування екологічної свідомості дітей дошкільного віку та підвищує виховний потенціал проєктної діяльності.

Отже, реалізація проєктної діяльності за визначених педагогічних умов забезпечує ефективне формування екологічної свідомості дошкільників і створює основу для подальшого впровадження екологічно спрямованих освітніх практик.

Теоретичний аналіз дозволив обґрунтувати доцільність використання проєктної діяльності як педагогічної умови формування екологічної свідомості дітей дошкільного віку. Проєктний підхід забезпечує активну участь дитини в освітньому процесі та сприяє інтеграції знань, емоційно-ціннісних орієнтацій і практичного досвіду взаємодії з природою.

Визначено, що результативність проєктної діяльності в екологічному вихованні залежить від дотримання сукупності педагогічних умов, зокрема врахування вікових та індивідуальних особливостей дітей, створення екологічно насиченого розвивального середовища, професійної готовності педагога та співпраці з родиною.

Висновки до розділу 1

Проведений теоретичний аналіз наукових джерел засвідчив, що проблема формування екологічної свідомості дітей дошкільного віку має глибоке історико-педагогічне підґрунтя та зберігає високу актуальність у сучасних соціокультурних умовах. Екологічна освіта й виховання розглядаються як системна складова національної та світової освітньої політики, спрямована на формування відповідального ставлення людини до довкілля та забезпечення сталого розвитку суспільства. Водночас сучасний етап розвитку дошкільної освіти потребує пошуку ефективних педагогічних засобів, здатних забезпечити не лише засвоєння екологічних знань, а й формування ціннісних орієнтацій та екологічно доцільної поведінки дітей.

Узагальнення психолого-педагогічних підходів дало змогу обґрунтувати екологічну свідомість дітей дошкільного віку як складне інтегративне особистісне утворення, у структурі якого взаємопов'язані пізнавальний, емоційно-ціннісний і діяльнісно-поведінковий компоненти. Встановлено, що дошкільний вік є сенситивним періодом для становлення цих компонентів, оскільки саме в цей час інтенсивно розвивається емоційна сфера дитини, формується первинний образ світу, закладаються основи ціннісного ставлення до природи та з'являються передумови для усвідомленої регуляції поведінки. Визначення компонентів, критеріїв і показників сформованості екологічної свідомості створює методологічне підґрунтя для подальшої діагностики та оцінювання результативності педагогічного впливу.

Теоретичне осмислення сучасних педагогічних підходів (діяльнісного, особистісно орієнтованого, компетентнісного та інтегрованого) дозволило обґрунтувати проєктну діяльність як педагогічно доцільну та методологічно виправдану умову формування екологічної свідомості дітей дошкільного віку. Встановлено, що проєктна діяльність забезпечує цілісну інтеграцію пізнавального, емоційно-ціннісного та діяльнісного компонентів екологічної свідомості, сприяє активній позиції дитини в освітньому процесі, надає

екологічним знанням особистісного сенсу та створює умови для набуття досвіду екологічно доцільної поведінки [11; 45].

На основі аналізу наукових джерел визначено сукупність педагогічних умов, дотримання яких забезпечує результативність проєктної діяльності в екологічному вихованні дошкільників. До них належать: урахування вікових та індивідуальних особливостей дітей; інтеграція проєктної діяльності з різними видами дитячої діяльності; створення екологічно насиченого розвивального середовища; професійна готовність педагога до організації проєктної діяльності екологічного спрямування; налагодження взаємодії закладу дошкільної освіти з родиною. Саме ці положення мають методологічне значення для побудови експериментальної моделі дослідження.

Таким чином, результати теоретичного аналізу створюють цілісну науково-методологічну основу для подальшого експериментального дослідження, спрямованого на перевірку ефективності педагогічних умов формування екологічної свідомості дітей середнього дошкільного віку засобами проєктної діяльності, що відповідає поставленій меті та завданням магістерської роботи.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ СФОРМОВАНOSTІ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Критерії, показники та рівні сформованості екологічної свідомості дітей дошкільного віку

Необхідність емпіричного дослідження сформованості екологічної свідомості дітей дошкільного віку зумовлена сучасними викликами у сфері взаємодії людини з навколишнім середовищем та зростанням ролі екологічного виховання на ранніх етапах розвитку особистості. Погіршення екологічного стану довкілля, зумовлене інтенсивною діяльністю людини, актуалізує потребу у формуванні в дітей відповідального ставлення до природи, усвідомлення її цінності та розуміння взаємозалежності між людиною і природним середовищем [30; 66].

Дошкільний вік є важливим етапом становлення особистості, упродовж якого активно розвиваються пізнавальні процеси, емоційна сфера та первинні форми соціальної поведінки. Саме в цей період у дітей формуються початкові уявлення про живу й неживу природу, виникає емоційна чутливість до стану природних об'єктів, закладаються основи ціннісного ставлення до довкілля та навички екологічно доцільної поведінки. У зв'язку з цим дошкільний вік розглядається як сенситивний період для розвитку екологічної свідомості, що поєднує знання про природу, емоційно-ціннісне ставлення до неї та готовність діяти відповідально [19; 48].

Результати спостережень за практикою діяльності закладів дошкільної освіти свідчать про неоднорідність рівнів сформованості екологічної свідомості у дітей. Частина вихованців виявляє інтерес до природоохоронної діяльності, здатність співпереживати живим істотам та дотримуватися правил взаємодії з довкіллям, тоді як інші демонструють лише поодинокі, несистемні знання та ситуативні прояви екологічно доцільної поведінки. Така різниця зумовлює необхідність цілеспрямованого вивчення стану

сформованості екологічної свідомості дітей як підґрунтя для подальшої педагогічної роботи [45; 72].

Об'єктивна оцінка рівня сформованості екологічної свідомості неможлива без науково обґрунтованого визначення критеріїв, показників і рівнів її розвитку. Система критеріїв дає змогу структурувати зміст цього складного особистісного утворення, показники конкретизують його прояви у пізнавальній, емоційній та поведінковій сферах, а рівні сформованості забезпечують можливість узагальненого якісного й кількісного аналізу отриманих результатів. Наявність такої системи створює передумови для об'єктивності діагностики, доцільного добору методів дослідження та достовірної інтерпретації результатів педагогічного експерименту [16; 23].

Вибір критеріїв сформованості екологічної свідомості ґрунтується на її структурі, представленій у працях сучасних дослідників проблем дошкільної екологічної освіти, та відповідає віковим можливостям дітей дошкільного віку.

У межах даного дослідження екологічна свідомість дітей дошкільного віку розглядається як інтегративне особистісне утворення, що охоплює сукупність елементарних екологічних знань, емоційно-ціннісне ставлення до природи та готовність дитини реалізовувати ці знання й цінності у власній діяльності та поведінці. Відповідно, критерій сформованості екологічної свідомості трактується як узагальнена якісна характеристика окремого її компонента, показник — як конкретний, спостережуваний прояв цього компонента в діяльності, поведінці чи висловлюваннях дитини, а рівень сформованості — як інтегрована характеристика, що відображає ступінь розвитку екологічної свідомості на основі сукупності визначених показників.

З урахуванням структури екологічної свідомості та логіки педагогічного експерименту було виокремлено три взаємопов'язані критерії її сформованості у дітей дошкільного віку: когнітивний, емоційно-ціннісний та діяльнісно-поведінковий [36; 48].

Когнітивний критерій характеризує рівень сформованості елементарних екологічних уявлень і знань про об'єкти та явища живої і неживої природи, взаємозв'язки в природному середовищі, а також усвідомлення правил екологічно доцільної поведінки. До показників цього критерію належать обсяг і усвідомленість знань про природу рідного краю, розуміння причинно-наслідкових зв'язків у природі, уявлення про вплив діяльності людини на довкілля, а також знання елементарних норм і правил екологічно відповідальної поведінки [36; 52].

Емоційно-ціннісний критерій відображає ставлення дитини до природи як до значущої цінності, її емоційне реагування на стан навколишнього середовища та здатність до співпереживання живим істотам. Показниками цього критерію є позитивне емоційне ставлення до природних об'єктів, прояви емпатії щодо живих організмів, інтерес до екологічної тематики, а також сформованість початкових екологічних ціннісних орієнтацій [48; 49].

Діяльнісно-поведінковий критерій характеризує готовність і здатність дитини реалізовувати екологічні знання та цінності у практичній діяльності, зокрема в умовах проєктної діяльності. До його показників віднесено дотримання правил екологічно доцільної поведінки в повсякденному житті, ініціативність у природоохоронних діях, участь у колективних екологічних проєктах, а також здатність переносити набутий досвід у нові життєві ситуації [19; 50].

На основі визначених критеріїв і показників виокремлено три рівні сформованості екологічної свідомості дітей дошкільного віку: високий, середній і низький.

Високий рівень сформованості екологічної свідомості характеризується наявністю системних, усвідомлених екологічних знань, розумінням взаємозв'язків у природі та ролі людини в їх збереженні. Діти виявляють стійке позитивне емоційне ставлення до довкілля, здатність до співпереживання живим істотам, проявляють відповідальну екологічну поведінку. Вони виявляють ініціативу у виконанні природоохоронних дій,

активно залучаються до проєктної діяльності, самостійно пропонують способи збереження природи та переносять набутий досвід у нові ситуації.

Середній рівень сформованості екологічної свідомості визначається фрагментарними, частково усвідомленими екологічними знаннями та нестійким емоційним ставленням до природи. Екологічно доцільна поведінка проявляється ситуативно й переважно за наявності зовнішнього стимулювання з боку дорослого. Участь дітей у проєктній діяльності має репродуктивний характер і потребує педагогічної підтримки, а перенесення набутих умінь у нові умови здійснюється епізодично. Кількісні результати інтерпретувалися з урахуванням якісного аналізу проявів поведінки дітей.

Низький рівень сформованості екологічної свідомості характеризується поверховими або відсутніми екологічними знаннями, байдужим або нестійким емоційним ставленням до природи та недотриманням правил екологічної поведінки. Діти не виявляють інтересу до екологічної тематики, уникають участі в природоохоронній діяльності та не залучаються до проєктної роботи без постійної допомоги й контролю з боку педагога.

Для виявлення рівнів сформованості екологічної свідомості дітей дошкільного віку було використано комплекс взаємодоповнювальних діагностичних методів, адекватних віковим особливостям дітей та завданням дослідження. Діагностика когнітивного критерію здійснювалася за допомогою екологічно спрямованих бесід, дидактичних ігор («Що корисно природі?», «Жива – нежива природа», «Що буде, якщо...»), завдань на встановлення причинно-наслідкових зв'язків, а також аналізу дитячих відповідей і пояснень [23; 44].

Для вивчення *емоційно-ціннісного* критерію застосовувалися педагогічне спостереження за емоційними реакціями дітей у процесі взаємодії з природними об'єктами, проєктивні методики (малюнок на тему «Природа і я»), аналіз висловлювань дітей, а також ігрові ситуації з морально-екологічним змістом. Діагностика *діяльнісно-поведінкового*

критерію проводилася шляхом спостереження за поведінкою дітей у природному середовищі закладу дошкільної освіти, аналізу участі вихованців в екологічних проєктах, виконання практичних завдань природоохоронного характеру та фіксації проявів самостійності й ініціативності [48].

Оцінювання результатів здійснювалося за бальною системою з подальшим віднесенням кожної дитини до відповідного рівня сформованості екологічної свідомості, що забезпечило можливість кількісного й якісного аналізу результатів констатувального, формувального та контрольного етапів педагогічного експерименту. Узагальнена характеристика критеріїв, показників, методів і рівнів сформованості екологічної свідомості дітей дошкільного віку подана в таблиці 2.1

Таблиця 2.1

Критерії, показники, методи та рівні сформованості екологічної свідомості дітей дошкільного віку

Критерій	Показники	Діагностичні методи	Прояви за рівнями
Когнітивний	– обсяг елементарних екологічних знань; – розуміння взаємозв'язків у природі; – уявлення про вплив людини на довкілля; – знання правил екологічної поведінки	– індивідуальна та групова бесіда; – дидактичні ігри («Що буде, якщо...», «Корисно – шкідливо для природи»); – завдання на встановлення причинно-наслідкових зв'язків	Високий – усвідомлені, системні знання; Середній – часткові, фрагментарні уявлення; Низький – поверхові або відсутні знання
Емоційно-ціннісний	– позитивне ставлення до природи; – прояви емпатії до живих істот; – інтерес до екологічної тематики; – ціннісне сприйняття природи	– педагогічне спостереження; – аналіз висловлювань; – проєктивні методики («Природа і я»); – ігрові морально-екологічні ситуації	Високий – стійке позитивне ставлення; Середній – ситуативні емоційні реакції; Низький – байдужість або нестійкість
Діяльнісно-поведінковий	– дотримання екологічних правил; – ініціативність у природоохоронних діях; – участь у проєктній діяльності; – перенесення досвіду в нові ситуації	– спостереження у повсякденній діяльності; – аналіз участі в екопроєктах; – практичні завдання; – аналіз продуктів діяльності	Високий – самостійна, ініціативна поведінка; Середній – виконання за зразком; Низький – відсутність екологічних дій

Запропонована система критеріїв, показників і рівнів сформованості екологічної свідомості дітей дошкільного віку є науково обґрунтованою та методично доцільною для проведення комплексної діагностики. Вона забезпечує цілісне охоплення когнітивного, емоційно-ціннісного й діяльнісно-поведінкового аспектів досліджуваного явища та створює умови для отримання валідних і достовірних емпіричних результатів, необхідних для перевірки ефективності проєктної діяльності як засобу формування екологічної свідомості.

2.2 Діагностика стану сформованості екологічної свідомості дітей дошкільного віку

Діагностика рівня сформованості екологічної свідомості дітей дошкільного віку є необхідною умовою наукового дослідження, оскільки дозволяє виявити вихідний стан досліджуваного явища, простежити динаміку його розвитку та оцінити ефективність педагогічного впливу. У сучасній педагогіці екологічна свідомість розглядається як інтегративне особистісне утворення, що поєднує екологічні знання, емоційно-ціннісне ставлення до природи та здатність до екологічно доцільної поведінки. Відтак її діагностика має здійснюватися комплексно, з урахуванням когнітивного, емоційно-ціннісного та діяльнісно-поведінкового критеріїв, що забезпечує цілісність оцінювання розвитку дитини [20; 58].

На етапі констатувального експерименту з метою визначення початкового стану сформованості екологічної свідомості дітей дошкільного віку було організовано діагностичне обстеження, спрямоване на виявлення особливостей розвитку її когнітивного, емоційно-ціннісного та діяльнісно-поведінкового критеріїв. Для забезпечення об'єктивності та повноти отриманих даних використовувався комплекс методів педагогічної діагностики, добір яких зумовлювався віковими особливостями дітей та завданнями дослідження[19; 21]..

Діагностика здійснювалася у жовтні–листопаді 2025 року на базі Комунального закладу «Іваннівський заклад дошкільної освіти» Привільненської сільської ради. У дослідженні брали участь 38 дітей середнього дошкільного віку (4–5 років), з яких 19 дітей склали експериментальну групу («Колобок») і 19 дітей — контрольну групу («Казка»). Діагностичні процедури проводилися індивідуально та в малих групах у природних умовах освітнього процесу.

Провідне місце у межах констатувального етапу посідала педагогічна діагностика, реалізована через систему спеціально дібраних завдань, ігор та ситуацій екологічного змісту. Застосування таких завдань дало змогу виявити рівень сформованості елементарних екологічних знань, особливості емоційного ставлення дітей до природних об'єктів, а також готовність і здатність реалізовувати екологічно доцільні дії в повсякденній діяльності [2; 72]. Конкретизація діагностичних завдань відповідно до типів екологічних проєктів подана в таблиці 2.2.

Зазначені в таблиці критерії діагностики використовувалися як у відокремленому, так і в поєднаному вигляді, що зумовлено інтегративним характером екологічної свідомості дітей дошкільного віку. Поєднання когнітивного та емоційно-ціннісного критеріїв дозволяло виявити не лише рівень засвоєння екологічних знань, а й характер емоційного ставлення дітей до природних об'єктів у процесі пізнавальної діяльності. Узагальнена оцінка сформованості екологічної свідомості здійснювалася на основі сукупності результатів за визначеними критеріями.

У межах констатувального етапу дослідження здійснювалася комплексна діагностика стану сформованості екологічної свідомості дітей дошкільного віку як інтегративного особистісного утворення. З цією метою застосовано педагогічне спостереження, бесіди, аналіз продуктів діяльності дітей та ігрові ситуації морально-екологічного змісту, що забезпечило об'єктивність і цілісність оцінювання.

Таблиця 2.2

Діагностичний інструментарій, адаптований до проєктної діяльності

Тип екологічного проєкту	Діагностичні завдання	Що діагностується	Очікувані результати
Інформаційний проєкт («Берімо природу під захист»)	– бесіда за ілюстраціями; – пояснення екологічних ситуацій; – добір правил поведінки	Когнітивний критерій	Усвідомлення взаємозв'язків у природі, знання правил
Дослідницький проєкт («Як росте рослина»)	– спостереження за рослинами; – фіксація змін; – обговорення результатів	Когнітивний + емоційно-ціннісний	Інтерес, пізнавальна активність, емпатія
Практико-орієнтований проєкт («Дбаємо про довкілля разом з Еко-ботом»)	– участь у догляді за природою; – сортування сміття; – виконання природоохоронних дій	Діяльнісно-поведінковий	Самостійна екологічно доцільна поведінка
Творчий проєкт («Природа очима дітей»)	– малюнок, аплікація; – екологічні казки; – обговорення творчих робіт	Емоційно-ціннісний	Позитивне емоційне ставлення, ціннісні орієнтації
Соціальний проєкт («Екологічні правила нашої групи»)	– створення правил; – участь у спільних рішеннях; – презентація результатів	Інтегративний	Сформованість екологічної свідомості як цілісного утворення

Метою діагностики когнітивного критерію було виявлення рівня сформованості у дітей елементарних екологічних знань, уявлень про об'єкти живої та неживої природи, розуміння взаємозв'язків у довкіллі та

усвідомлення правил екологічно доцільної поведінки. Для цього застосовувалися бесіди екологічного спрямування, аналіз відповідей дітей на проблемні запитання та виконання ігрових діагностичних завдань.

Важливе місце в системі діагностики посідав метод педагогічного спостереження, який використовувався для фіксації реальних проявів екологічної свідомості дітей у природних для них умовах. Спостереження здійснювалося під час прогулянок, занять, ігрової та трудової діяльності, що дало можливість простежити характер взаємодії дітей з об'єктами живої і неживої природи, дотримання ними правил екологічно доцільної поведінки, рівень ініціативності у природоохоронних діях та прояви емоційно-ціннісного ставлення до довкілля [16].

Основним методом реалізації діагностики когнітивного критерію сформованості екологічної свідомості виступала бесіда з дітьми екологічного спрямування[21]. Бесіди проводилися у доброзичливій, невимушеній атмосфері та включали запитання, спрямовані на виявлення знань дітей про об'єкти та явища живої і неживої природи, розуміння взаємозв'язків у природному середовищі, усвідомлення впливу діяльності людини на довкілля та знання елементарних правил екологічної поведінки. Відповіді дітей оцінювалися за трирівневою шкалою, що дозволило визначити індивідуальний рівень сформованості когнітивного компонента екологічної свідомості.

Для вивчення емоційно-ціннісного критерію була спрямована діагностика на виявлення ставлення дітей до природи, рівня емоційної чутливості до живих істот, здатності співпереживати та проявляти інтерес до екологічної тематики [26; 38]. З цією метою використовувалися педагогічне спостереження та проєктні методики, зокрема малюнок на тему «Природа і я». Аналіз дитячих малюнків та висловлювань давав змогу виявити емоційне ставлення дітей до природи, рівень емпатії щодо живих істот, інтерес до екологічної тематики та сформованість початкових екологічних ціннісних орієнтацій. Додатково застосовувалися ігрові ситуації з морально-

екологічним змістом, у межах яких оцінювалася здатність дітей співпереживати природним об'єктам і приймати екологічно доцільні рішення.

Діяльнісно-поведінковий критерій сформованості екологічної свідомості досліджувався шляхом аналізу практичної діяльності дітей [23; 52]. З цією метою здійснювалося спостереження за виконанням дітьми природоохоронних доручень, участю в екологічних іграх і проєктах, дотриманням правил поведінки у природному середовищі закладу дошкільної освіти. Особлива увага приділялася проявам самостійності, ініціативності, здатності переносити набутий досвід екологічно доцільної поведінки у нові життєві ситуації.

Оцінювання результатів діагностики здійснювалося за бальною системою з подальшим віднесенням кожної дитини до одного з рівнів сформованості екологічної свідомості — високого, середнього або низького. Кількісні показники інтерпретувалися з урахуванням якісного аналізу поведінкових і емоційних проявів дітей, що дозволило отримати цілісну характеристику стану сформованості екологічної свідомості на констатувальному етапі експерименту.

Для стандартизованої фіксації результатів діагностики та узагальнення показників за всіма критеріями була розроблена карта оцінювання рівня сформованості екологічної свідомості дітей дошкільного віку (див. додаток А). Оцінювання проявів показників здійснювалося за трирівневою шкалою, поданою в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Шкала оцінювання проявів показників сформованості екологічної свідомості дітей дошкільного віку

Бали	Характеристика прояву показника
2 бали	Показник проявляється повною мірою, усвідомлено, стабільно
1 бал	Показник проявляється частково, ситуативно
0 балів	Показник не проявляється або має епізодичний характер

Після оцінювання всіх показників здійснюється узагальнення результатів шляхом підрахунку сумарної кількості балів. Отримані дані переводяться у відсоткове співвідношення до максимально можливої кількості балів. Узагальнена інтерпретація рівнів сформованості екологічної свідомості дітей дошкільного віку результатів подана в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Інтерпретація рівнів сформованості екологічної свідомості дітей дошкільного віку

Сума балів (за всіма критеріями)	Рівень сформованості
80–100 % від максимальної кількості	Високий
40–79 %	Середній
0–39 %	Низький

(Дана інтерпретація рівнів є універсальною і застосовується незалежно від максимальної кількості балів, оскільки ґрунтується на відсотковому співвідношенні результатів.)

Високий рівень сформованості екологічної свідомості характеризується цілісністю екологічних уявлень, усвідомленим ставленням до природи та стійкою екологічно доцільною поведінкою. Дитина демонструє ґрунтовні знання про об'єкти живої й неживої природи, розуміє взаємозв'язки у довкіллі, проявляє емоційну чутливість до стану природного середовища, співпереживає живим істотам. У практичній діяльності вона самостійно дотримується правил екологічної поведінки, проявляє ініціативу у природоохоронній діяльності, здатна переносити набуті знання в нові ситуації. Екологічні цінності мають для дитини особистісне значення і проявляються стабільно.

Середній рівень сформованості екологічної свідомості виявляється у наявності достатніх, але нестійких екологічних знань і уявлень. Дитина

загалом розуміє основні правила взаємодії з природою, однак дотримується їх переважно під контролем дорослого. Емоційне ставлення до довкілля позитивне, але ситуативне; прояви емпатії та екологічної ініціативи є непослідовними. У діяльності дитина здатна виконувати екологічно доцільні дії за зразком або інструкцією, проте самостійність у прийнятті екологічних рішень обмежена.

Низький рівень сформованості екологічної свідомості характеризується фрагментарністю екологічних знань, байдужим або нестійким емоційним ставленням до природи та відсутністю стійких навичок екологічно доцільної поведінки. Дитина має труднощі у розумінні взаємозв'язків у природному середовищі, рідко дотримується екологічних правил навіть за нагадуванням дорослого, не проявляє ініціативи у природоохоронній діяльності. Емоційна реакція на стан довкілля слабо виражена, екологічні цінності не набули особистісної значущості.

Оцінювання проявів показників здійснювалося за трирівневою шкалою (табл. 2.3). Для фіксації та узагальнення індивідуальних результатів була розроблена карта оцінювання рівня сформованості екологічної свідомості дітей дошкільного віку (див. додаток А), яка дозволила здійснити кількісно-якісну інтерпретацію результатів діагностики.

Для забезпечення системності та узгодженості дослідження показники сформованості екологічної свідомості визначалися відповідно до критеріїв, обґрунтованих у підрозділі 2.1. Узагальнену характеристику діагностичних показників за кожним критерієм подано в таблиці 2.5.

Застосування комплексу діагностичних методів, орієнтованих на різні компоненти екологічної свідомості, забезпечило валідність і надійність отриманих результатів. Використані методи були адаптовані до умов закладу дошкільної освіти та вікових можливостей дітей, що забезпечувало природність поведінкових проявів і достовірність отриманих даних. Такий підхід дозволив здійснити цілісну оцінку рівня сформованості екологічної

свідомості дітей дошкільного віку та створив науково обґрунтовану основу для подальшого аналізу результатів констатувального етапу дослідження.

Таблиця 2.5

**Діагностичні показники сформованості екологічної свідомості
дітей дошкільного віку**

Критерій	Діагностичні показники
Когнітивний	знання про об'єкти живої і неживої природи; розуміння взаємозв'язків у довкіллі; уявлення про вплив діяльності людини на природу; знання правил екологічно доцільної поведінки
Емоційно-ціннісний	позитивне емоційне ставлення до природи; емпатія до живих істот; інтерес до екологічної тематики; сформованість початкових екологічних ціннісних орієнтацій
Діяльнісно-поведінковий	дотримання правил поведінки в природі; ініціативність у природоохоронних діях; участь у природоохоронній діяльності; перенесення екологічного досвіду у повсякденні ситуації

З метою комплексного вивчення стану сформованості екологічної свідомості дітей дошкільного віку було розроблено та апробовано систему авторських діагностичних методик, спрямованих на дослідження когнітивного, емоційно-ціннісного та діяльнісно-поведінкового критеріїв. Побудова методик ґрунтувалася на вікових особливостях дошкільників, принципах доступності, ігрової мотивації та цілісного підходу до оцінювання екологічного розвитку дитини. Застосування авторських методик забезпечило можливість отримання об'єктивних даних щодо рівня сформованості екологічної свідомості дітей з урахуванням їх вікових особливостей, пізнавальних можливостей і характеру діяльності.

Методика 1. Діагностика за когнітивним критерієм екологічної свідомості. «Що знає маленький природознавець?»

Метою методики є виявлення рівня сформованості екологічних знань дітей, розуміння ними взаємозв'язків у природному середовищі та усвідомлення правил екологічно доцільної поведінки.

Обладнання: сюжетні ілюстрації природних ситуацій, картки із зображенням рослин і тварин, предметні малюнки, дидактичні картинки з прикладами правильної та неправильної поведінки в природі.

Процедура проведення: Діагностика проводиться індивідуально у формі бесіди та ігрових завдань із використанням сюжетних ілюстрацій екологічного змісту та карток із зображенням об'єктів живої і неживої природи. Дитині пропонуються запитання, спрямовані на розпізнавання природних об'єктів, пояснення причинно-наслідкових зв'язків, оцінювання поведінки персонажів та формулювання екологічних правил.

Оцінювання здійснюється за трирівневою шкалою: 2 бали — повні усвідомлені відповіді, здатність пояснювати взаємозв'язки; 1 бал — частково правильні відповіді з допомогою дорослого; 0 балів — фрагментарні або відсутні знання.

Інтерпретація рівнів:

Максимальна кількість балів за методикою становить 8 балів.

Високий рівень (7–8 балів) характеризується цілісними екологічними уявленнями, усвідомленим розумінням взаємозв'язків у природі та здатністю самостійно пояснювати екологічні явища і правила поведінки.

Середній рівень (4–6 балів) характеризується наявністю базових екологічних знань, які є недостатньо стійкими; дитина частково розуміє природні взаємозв'язки та потребує допомоги дорослого.

Низький рівень (0–3 бали) характеризується фрагментарністю екологічних знань, труднощами у поясненні природних явищ і відсутністю усвідомлених екологічних уявлень.

**Методика 2. Діагностика за емоційно-ціннісним критерієм.
«Природа очима дитини»**

Метою методики є виявлення емоційного ставлення дітей до природи, рівня емпатії та сформованості початкових екологічних ціннісних орієнтацій.

Обладнання: аркуші паперу, олівці, фарби, ілюстрації природних сюжетів, картки з морально-екологічними ситуаціями.

Процедура проведення: Дитині пропонується виконати малюнок на тему «Природа і я» з подальшою розповіддю про зображене. Після цього проводиться серія ігрових ситуацій морально-екологічного змісту, під час яких дитина оцінює вчинки персонажів. Аналізуються емоційні реакції, висловлювання, прояви співпереживання та оцінювання екологічної поведінки.

Оцінювання результатів:

2 бали — виражене позитивне ставлення, співпереживання, усвідомлені судження;

1 бал — позитивне ставлення ситуативне, нестійке, 0 балів — байдужість або нерозуміння значення ситуації.

Максимальна кількість балів за методикою становить 8 балів.

Високий рівень (7–8 балів) характеризується сформованим позитивним емоційно-ціннісним ставленням до природи, здатністю дитини виявляти емпатію до живих істот, проявляти турботу про природні об'єкти та усвідомлювати їхню цінність. Дитина демонструє щирий інтерес до природного середовища, емоційно реагує на його стан і аргументовано висловлює власне ставлення до природних явищ і екологічних ситуацій.

Середній рівень (4–6 балів) характеризується наявністю позитивного, але нестійкого емоційного ставлення до природи. Дитина проявляє інтерес до природних об'єктів ситуативно, здатна співпереживати живим істотам, однак її емоційні реакції потребують стимулювання або підтримки з боку дорослого. Усвідомлення цінності природи є частковим і недостатньо глибоким.

Низький рівень (0–3 бали) характеризується слабо вираженим або нестійким емоційним ставленням до природи. Дитина не проявляє інтересу до природних об'єктів, має труднощі у вираженні власного ставлення до них, не демонструє емпатії та усвідомлення цінності природного середовища.

Методика 3. Діагностика за діяльнісно-поведінковим критерієм. «Дію екологічно»

Метою методики є визначення здатності дітей реалізовувати екологічно доцільну поведінку у практичній діяльності.

Обладнання: природні матеріали, інвентар для догляду за рослинами, сортувальні контейнери для сміття, ігрові екологічні завдання.

Процедура проведення: Дослідження здійснюється шляхом педагогічного спостереження за участю дітей у природоохоронних діях: догляд за рослинами, прибирання території, сортування відходів, участь в екологічних іграх. Дитині пропонуються проблемні ситуації, що вимагають вибору правильної поведінки. Фіксуються самостійність, ініціативність, дотримання екологічних правил та здатність переносити досвід у нові умови.

Оцінювання результатів:

2 бали — дитина самостійно виконує екологічні дії, проявляє ініціативу;

1 бал — виконує дії за зразком або нагадуванням;

0 балів — уникає діяльності або діє неправильно.

Максимальна кількість балів за методикою становить 8 балів.

Високий рівень (7–8 балів) характеризується сформованістю навичок екологічно доцільної поведінки, здатністю дитини самостійно виконувати природоохоронні дії, дотримуватися правил поведінки в природі та проявляти ініціативу у взаємодії з природним середовищем. Дитина усвідомлено застосовує екологічні знання у практичній діяльності та переносить їх у нові ситуації.

Середній рівень (4–6 балів) характеризується наявністю базових умінь екологічно доцільної поведінки, які проявляються переважно за підтримки або нагадування дорослого. Дитина здатна виконувати екологічні дії за

зразком, однак її самостійність і усвідомленість є недостатньо сформованими.

Низький рівень (0–3 бали) характеризується відсутністю сформованих навичок екологічно доцільної поведінки. Дитина не дотримується екологічних правил, не проявляє самостійності у взаємодії з природним середовищем і має труднощі у застосуванні екологічних знань у практичній діяльності.

Оскільки максимальна кількість балів за кожною авторською методикою становила 8 балів, загальний максимальний показник сформованості екологічної свідомості за трьома методиками дорівнював 24 балам. Це зумовлено тим, що оцінюванню підлягали 12 діагностичних показників, кожен із яких визначався за шкалою від 0 до 2 балів. Узагальнений рівень сформованості екологічної свідомості визначався шляхом підрахунку сумарної кількості балів та їх інтерпретації відповідно до відсоткового співвідношення, поданого в таблиці 2.4.

Конкретні числові межі рівнів сформованості екологічної свідомості дітей дошкільного віку за результатами трьох діагностичних методик подано (див. додаток Б). Підсумкові показники аналізувалися кількісно та якісно, що дозволило отримати цілісну характеристику стану екологічного розвитку дошкільників на констатувальному етапі експерименту.

Таким чином, у підрозділі обґрунтовано систему діагностики сформованості екологічної свідомості дітей дошкільного віку, яка ґрунтується на комплексному врахуванні когнітивного, емоційно-ціннісного та діяльнісно-поведінкового критеріїв. Добір методів і діагностичних завдань відповідав віковим особливостям дошкільників і забезпечував можливість цілісного оцінювання стану сформованості досліджуваного явища. Отже, проведена діагностика дозволила визначити вихідний рівень сформованості екологічної свідомості дітей дошкільного віку за визначеними критеріями та показниками. Отримані результати констатувального етапу стали підґрунтям для планування та здійснення формувального етапу експерименту,

спрямованого на перевірку ефективності педагогічних умов формування екологічної свідомості засобами проєктної діяльності.

2.3. Аналіз результатів констатувального етапу дослідження сформованості екологічної свідомості дітей

Метою констатувального етапу дослідження було виявлення вихідного рівня сформованості екологічної свідомості дітей дошкільного віку за когнітивним, емоційно-ціннісним та діяльнісно-поведінковим критеріями, а також встановлення особливостей її прояву в дітей експериментальної та контрольної груп з метою створення об'єктивної емпіричної бази для подальшої перевірки ефективності проєктної діяльності як засобу формування екологічної свідомості.

Завданнями констатувального етапу дослідження були:

- визначення рівня сформованості екологічної свідомості дітей за когнітивним критерієм;
- дослідження особливостей емоційно-ціннісного ставлення дітей до природного середовища;
- виявлення рівня сформованості екологічної свідомості за діяльнісно-поведінковим критерієм, що проявляється у здатності дітей реалізовувати екологічно доцільну поведінку;
- здійснення кількісного та якісного аналізу отриманих результатів;
- встановлення початкового рівня екологічної свідомості дітей експериментальної та контрольної груп.

Констатувальний етап дослідження проводився на базі Комунального закладу «Іваннівський заклад дошкільної освіти» Привільненської сільської ради. У дослідженні брали участь 38 дітей середнього дошкільного віку (4–5 років), з яких 19 дітей увійшли до експериментальної групи, а 19 — до контрольної.

Оцінювання рівнів сформованості екологічної свідомості здійснювалося за результатами трьох авторських діагностичних методик:

«Що знає маленький природознавець?» (дослідження когнітивного компонента), «Природа очима дитини» (вивчення емоційно-ціннісного компонента) та «Дію екологічно» (визначення діяльнісно-поведінкового компонента). За результатами виконання діагностичних завдань визначався сумарний показник сформованості екологічної свідомості кожної дитини, який інтерпретувався відповідно до встановлених рівнів — високого, середнього та низького.

Первинна обробка результатів передбачала підрахунок індивідуальної кількості балів, отриманих кожною дитиною, та віднесення її до відповідного рівня сформованості екологічної свідомості. Подальший аналіз включав узагальнення отриманих результатів у межах експериментальної та контрольної груп і визначення відсоткового співвідношення дітей із різними рівнями сформованості досліджуваного явища.

Діагностування дітей експериментальної та контрольної груп проводилося за однакових організаційно-педагогічних умов із використанням єдиного діагностичного інструментарію, що забезпечило об'єктивність і порівнюваність отриманих результатів. Узагальнені результати констатувального етапу дослідження подано в таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

Рівні сформованості екологічної свідомості дітей дошкільного віку за результатами констатувального етапу дослідження

Група	Критерій	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Експериментальна «Колобок» (19 дітей)	Когнітивний	4 (21%)	10 (53%)	5 (26%)
	Емоційно-ціннісний	5 (26%)	11 (58%)	3 (16%)
	Діяльнісно-поведінковий	3 (16%)	10 (53%)	6 (31%)
Загальний результат		21,0%	54,7%	24,3%
Контрольна «Казка» (19 дітей)	Когнітивний	3 (16%)	11 (58%)	5 (26%)
	Емоційно-ціннісний	4 (21%)	11 (58%)	4 (21%)
	Діяльнісно-поведінковий	2 (11%)	10 (53%)	7 (36%)
Загальний результат		16,0%	56,3%	27,7%

На основі результатів, поданих у таблиці 2.6, було здійснено кількісно-якісний аналіз рівнів сформованості екологічної свідомості дітей дошкільного віку за когнітивним, емоційно-ціннісним та діяльнісно-поведінковим критеріями.

Аналіз результатів за **когнітивним критерієм** засвідчив, що в експериментальній групі «Колобок» високий рівень сформованості екологічних знань виявлено у 21 % дітей, середній рівень — у 53 %, а низький — у 26 % вихованців. Це свідчить про те, що більшість дітей мають загальні уявлення про об'єкти живої і неживої природи, розуміють окремі взаємозв'язки в довкіллі та знають елементарні правила поведінки в природі, однак ці знання ще не є достатньо системними та потребують подальшого розвитку. У контрольній групі «Казка» за цим критерієм високий рівень зафіксовано у 16 % дітей, середній — у 58 %, а низький — у 26 %. Отримані результати свідчать про подібний розподіл рівнів сформованості екологічних знань у дітей обох груп.

За **емоційно-ціннісним критерієм** у експериментальній групі «Колобок» високий рівень сформованості виявлено у 26 % дітей, середній — у 58 %, а низький — у 16 %. Це свідчить про те, що більшість вихованців демонструють позитивне ставлення до природи, проявляють інтерес до природних об'єктів та здатні співпереживати живим істотам. Водночас у частини дітей ці прояви мають ситуативний характер і потребують подальшого педагогічного розвитку. У контрольній групі «Казка» високий рівень за цим критерієм зафіксовано у 21 % дітей, середній — у 58 %, а низький — у 21 %. Таким чином, емоційно-ціннісний компонент екологічної свідомості у більшості дітей обох груп сформований на середньому рівні.

Аналіз результатів за **діяльнісно-поведінковим критерієм** показав, що саме цей компонент є найменш сформованим у дітей. В експериментальній групі «Колобок» високий рівень виявлено у 16 % дітей, середній — у 53 %, а низький — у 31 %. Це свідчить про те, що хоча частина дітей здатна виконувати екологічно доцільні дії, дотримуватися правил поведінки в

природі та брати участь у природоохоронній діяльності, більшість із них роблять це переважно за зразком або під керівництвом дорослого. У контрольній групі «Казка» високий рівень зафіксовано лише у 11 % дітей, середній — у 53 %, а низький — у 36 %. Це вказує на те, що практичні навички екологічно доцільної поведінки у значної частини дітей ще недостатньо сформовані.

Узагальнений аналіз результатів констатувального етапу дослідження показав, що в експериментальній групі «Колобок» високий рівень сформованості екологічної свідомості спостерігається у 21,0 % дітей, середній — у 54,7 %, а низький — у 24,3 %. У контрольній групі «Казка» відповідні показники становлять: високий рівень — 16,0 %, середній — 56,3 %, низький — 27,7 %. Отримані результати свідчать про переважання середнього рівня сформованості екологічної свідомості в дітей обох груп.

Порівняння результатів за трьома критеріями свідчить, що найбільш сформованим у дітей виявився емоційно-ціннісний компонент, тоді як найнижчі показники спостерігаються за діяльнісно-поведінковим критерієм. Це свідчить про те, що діти здебільшого демонструють позитивне ставлення до природи, однак ще не завжди здатні самостійно реалізовувати екологічно доцільну поведінку в практичній діяльності.

Узагальнені результати констатувального етапу дослідження подано на рисунку 2.1

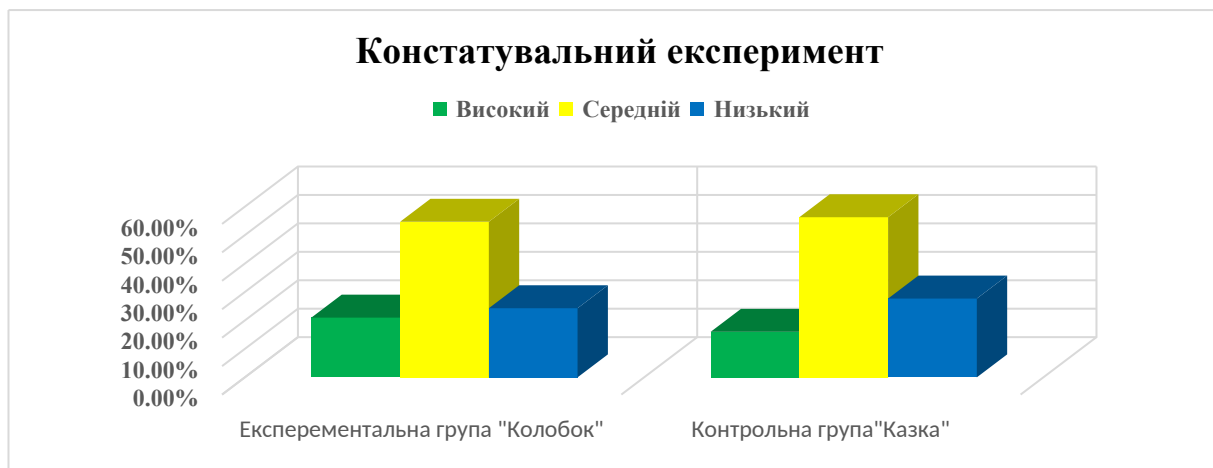

Рис. 2.1. Узагальнені рівні сформованості екологічної свідомості дітей дошкільного віку за результатами констатувального етапу дослідження

Якісний аналіз виконання діагностичних завдань показав, що найбільші труднощі в дітей виникали під час пояснення причинно-наслідкових зв'язків у природі, самостійного формулювання правил екологічно доцільної поведінки та перенесення екологічних знань у практичні ситуації. Частина дітей правильно реагувала на окремі запитання лише після допоміжних запитань дорослого або діяла за зразком, що підтверджує недостатню стійкість сформованості досліджуваних показників.

Порівняльний аналіз показників експериментальної та контрольної груп засвідчив, що на констатувальному етапі між ними не спостерігається суттєвих відмінностей. Рівні сформованості екологічної свідомості дітей у двох групах є приблизно однаковими, що дає підстави вважати їх відносно однорідними за досліджуваними показниками.

Отже, результати констатувального етапу дослідження свідчать, що в більшості дітей середнього дошкільного віку екологічна свідомість сформована на середньому рівні, тоді як частина вихованців демонструє низький рівень її розвитку. Це проявляється у фрагментарності екологічних знань, нестійкості емоційно-ціннісного ставлення до природи та недостатній самостійності в екологічно доцільній поведінці. Отримані результати підтверджують необхідність цілеспрямованої педагогічної роботи та обґрунтовують доцільність використання проєктної діяльності як ефективного засобу формування екологічної свідомості дітей дошкільного віку на наступному етапі дослідження. Це зумовило необхідність розроблення та впровадження на формувальному етапі експерименту системи проєктної діяльності, спрямованої на цілеспрямоване підвищення рівня сформованості екологічної свідомості дітей дошкільного віку.

Висновки до розділу 2

У другому розділі магістерської роботи було здійснено теоретико-емпіричне дослідження стану сформованості екологічної свідомості дітей дошкільного віку. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури та з

урахуванням вікових особливостей дошкільників визначено критерії, показники та рівні сформованості екологічної свідомості, а також розроблено систему діагностики, спрямовану на комплексне вивчення цього явища.

У процесі дослідження було обґрунтовано три взаємопов'язані критерії сформованості екологічної свідомості дітей дошкільного віку: когнітивний, емоційно-ціннісний та діяльнісно-поведінковий. Когнітивний критерій відображає рівень екологічних знань та уявлень дітей про об'єкти живої і неживої природи, розуміння взаємозв'язків у природному середовищі та знання правил екологічно доцільної поведінки. Емоційно-ціннісний критерій характеризує ставлення дитини до природи, її здатність до емпатії щодо живих істот, інтерес до екологічної тематики та сформованість початкових екологічних ціннісних орієнтацій. Діяльнісно-поведінковий критерій відображає здатність дітей реалізовувати екологічні знання і цінності у практичній діяльності, зокрема дотримуватися правил взаємодії з природою, проявляти ініціативу у природоохоронних діях та переносити набутий досвід у нові ситуації.

Для кожного критерію було визначено відповідні показники та охарактеризовано три рівні сформованості екологічної свідомості дітей дошкільного віку: високий, середній і низький. Високий рівень характеризується системністю екологічних знань, стійким позитивним ставленням до природи та самостійною екологічно доцільною поведінкою. Середній рівень виявляється у наявності базових, але нестійких знань, ситуативному емоційному ставленні до природних об'єктів та виконанні екологічних дій переважно за зразком або під керівництвом дорослого. Низький рівень характеризується фрагментарністю екологічних знань, слабо вираженим емоційним ставленням до довкілля та відсутністю сформованих навичок екологічно доцільної поведінки.

На основі визначених критеріїв і показників було розроблено систему діагностики сформованості екологічної свідомості дітей дошкільного віку, яка включала комплекс взаємодоповнювальних методів: педагогічне

спостереження, бесіди, дидактичні ігри, аналіз продуктів діяльності дітей, виконання ігрових завдань та морально-екологічних ситуацій. Для комплексного оцінювання стану екологічної свідомості було застосовано авторські діагностичні методики, спрямовані на дослідження когнітивного, емоційно-ціннісного та діяльнісно-поведінкового критеріїв.

У ході констатувального етапу дослідження, отримані результати засвідчили, що хоча діти загалом демонструють позитивне ставлення до природи та інтерес до природних об'єктів, їхні екологічні знання є недостатньо системними, а практичні навички екологічно доцільної поведінки сформовані переважно на репродуктивному рівні. Найнижчі показники виявлено за діяльнісно-поведінковим критерієм, що свідчить про недостатню самостійність дітей у реалізації екологічно доцільних дій.

Таким чином, результати констатувального етапу дослідження підтверджують необхідність цілеспрямованої педагогічної роботи, спрямованої на підвищення рівня сформованості екологічної свідомості дітей дошкільного віку. Це зумовлює доцільність розроблення та впровадження системи проєктної діяльності як ефективного засобу формування екологічної свідомості дітей у процесі освітньої діяльності закладу дошкільної освіти, що становить зміст наступного розділу дослідження.

РОЗДІЛ 3

ПРАКТИЧНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ФОРМУВАННІ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ

3.1. Педагогічні умови реалізації методики формування екологічної свідомості дітей дошкільного віку засобами проєктної діяльності

Формування екологічної свідомості дітей дошкільного віку в сучасних умовах розвитку освіти розглядається як складний, багаторівневий педагогічний процес, ефективність якого визначається не лише змістом освітньої діяльності, а передусім системою цілеспрямовано організованих педагогічних умов. [27] Саме вони забезпечують узгоджений вплив на когнітивну, емоційно-ціннісну та діяльнісно-поведінкову сфери особистості дитини, сприяючи становленню її як суб'єкта екологічно доцільної взаємодії з довкіллям.

У межах даного дослідження педагогічні умови інтерпретуються як цілісна система взаємопов'язаних організаційних, змістових і методичних факторів освітнього процесу, які забезпечують оптимізацію формування екологічної свідомості дітей дошкільного віку засобами проєктної діяльності. Їх визначення здійснювалося з урахуванням специфіки досліджуваного явища, вікових особливостей дітей та логіки педагогічного експерименту [16].

Ключовою методологічною основою реалізації визначених педагогічних умов виступає проєктна діяльність, яка розглядається як інтегративна педагогічна технологія, здатна забезпечити органічне поєднання пізнавальної, емоційно-ціннісної та практичної діяльності дітей. Використання проєктного підходу дозволяє перейти від фрагментарного засвоєння екологічних знань до їхнього особистісного осмислення, емоційного переживання та практичного застосування в реальних життєвих ситуаціях.

На відміну від традиційних форм навчання, проєктна діяльність створює умови для активної участі дитини в освітньому процесі, стимулює її пізнавальну ініціативу, сприяє розвитку дослідницьких умінь та формує здатність до самостійного прийняття рішень у ситуаціях екологічного вибору. У цьому контексті дитина виступає не об'єктом педагогічного впливу, а активним суб'єктом діяльності, що є принципово важливим для формування екологічної свідомості як інтегративного особистісного утворення [25; 28].

З урахуванням зазначеного було визначено комплекс педагогічних умов, реалізація яких забезпечує ефективність формування екологічної свідомості дітей дошкільного віку.

Першою педагогічною умовою є створення екологічно доцільного розвивального середовища. Реалізація цієї умови передбачає організацію такого освітнього простору, який забезпечує постійну взаємодію дитини з об'єктами живої та неживої природи, стимулює її пізнавальну активність і сприяє формуванню цілісного уявлення про довкілля [36].

Екологічно доцільне розвивальне середовище включає наявність куточка природи, природних матеріалів, дидактичних засобів екологічного змісту, обладнання для проведення елементарних дослідів, а також умов для спостереження та догляду за рослинами. Важливою характеристикою такого середовища є його доступність, варіативність і динамічність, що забезпечує активну включеність дітей у пізнавальну діяльність.

З педагогічної точки зору створення такого середовища забезпечує перехід від словесного засвоєння знань до безпосереднього чуттєвого досвіду, що є особливо значущим у дошкільному віці. Саме через практичну взаємодію з природними об'єктами дитина починає усвідомлювати їх цінність, встановлювати елементарні причинно-наслідкові зв'язки та формувати основи екологічного мислення.

Другою педагогічною умовою визначено використання проєктної діяльності як інтегративного методу екологічної освіти дітей дошкільного

віку [42]. Сутність цієї умови полягає у системному впровадженні проєктної діяльності як провідної організаційної форми екологічної освіти дітей дошкільного віку. Проєктна діяльність не розглядається як епізодичний метод, а виступає як структуроутворювальний компонент освітнього процесу.

Інтеграція проєктної діяльності забезпечує поєднання різних видів дитячої активності — пізнавальної, ігрової, художньо-творчої та практичної — у межах єдиного тематичного поля. Це дозволяє сформувати у дітей цілісне бачення природних явищ, забезпечує глибше засвоєння екологічних знань і сприяє розвитку пізнавального інтересу.

Особливого значення набуває міжпредметна інтеграція, у межах якої екологічна тематика органічно поєднується з розвитком мовлення, математичних уявлень, художньої діяльності. Такий підхід сприяє не лише розширенню знань, а й формуванню здатності застосовувати їх у різних контекстах.

Третьою педагогічною умовою є активізація емоційно-ціннісного ставлення дітей до природи. Формування екологічної свідомості передбачає не лише засвоєння знань, а й розвиток емоційної сфери дитини, яка виступає основою для становлення ціннісного ставлення до довкілля [20; 34].

Реалізація цієї умови здійснюється через створення емоційно насичених педагогічних ситуацій, використання художньо-естетичних засобів, організацію спостережень за природними явищами, а також через залучення дітей до обговорення морально-екологічних ситуацій. Важливим є формування здатності дитини співпереживати живим істотам, відчувати відповідальність за їх стан та усвідомлювати значущість природного середовища.

У цьому процесі провідна роль належить вихователю, який не лише організовує діяльність, а й виступає носієм ціннісного ставлення до природи, моделює відповідні поведінкові зразки та стимулює емоційний відгук дітей.

Четвертою педагогічною умовою є організація практичної екологічно доцільної діяльності дітей. Дана умова забезпечує формування діяльнісно-поведінкового компонента екологічної свідомості, який проявляється у здатності дитини реалізовувати екологічні знання у практичній діяльності [17].

Практична діяльність передбачає залучення дітей до догляду за рослинами, участі в елементарних природоохоронних діях, сортуванні відходів, прибиранні території та інших формах екологічно доцільної поведінки. Важливо, що така діяльність має бути не формальною, а усвідомленою та особистісно значущою для дитини.

Саме у процесі практичної діяльності відбувається закріплення знань, формування навичок і розвиток відповідальності. Дитина набуває досвіду екологічно доцільної поведінки, який згодом переноситься у повсякденне життя.

Таким чином, визначені педагогічні умови утворюють цілісну систему, що забезпечує комплексний вплив на всі структурні компоненти екологічної свідомості дітей дошкільного віку. Їх взаємодія сприяє переходу від елементарних уявлень про природу до усвідомленого, ціннісно зумовленого та поведінково реалізованого ставлення до довкілля.

Комплексна реалізація зазначених умов створює оптимальні передумови для ефективного впровадження проєктної діяльності в освітній процес та забезпечує результативність формування екологічної свідомості дітей дошкільного віку. Реалізація визначених педагогічних умов здійснювалася у процесі впровадження системи екологічних проєктів, зміст і етапи яких розкрито в наступному підрозділі.

3.2. Зміст і етапи впровадження проєктної діяльності у процес екологічної освіти дітей дошкільного віку

Формувальний етап експериментального дослідження був спрямований на практичну перевірку ефективності визначених педагогічних умов

формування екологічної свідомості дітей дошкільного віку засобами проєктної діяльності. Його реалізація передбачала цілеспрямоване впровадження системи екологічних проєктів в освітній процес закладу дошкільної освіти.

Метою формувального етапу експерименту була експериментальна перевірка ефективності розробленої методики формування екологічної свідомості дітей дошкільного віку засобами проєктної діяльності та виявлення позитивної динаміки її сформованості за когнітивним, емоційно-ціннісним і діяльнісно-поведінковим критеріями в умовах цілеспрямованого педагогічного впливу.

Реалізація методики у формувальному експерименті здійснювалася на основі визначених у попередньому підрозділі педагогічних умов, які розглядалися як взаємопов'язані складники цілісної системи формування екологічної свідомості дітей дошкільного віку. Їх практичне втілення забезпечувало послідовне розгортання проєктної діяльності, спрямованої на пізнання природи, емоційне переживання взаємодії з нею та набуття досвіду екологічно доцільної поведінки.

Формувальний експеримент проводився на базі Комунального закладу «Іваннівський ЗДО» Привільненської сільської ради за участю дітей середнього дошкільного віку (4–5 років), які були розподілені на експериментальну групу «Колобок» (19 дітей) та контрольну групу «Казка» (19 дітей). В освітньому процесі контрольної групи використовувалися традиційні форми роботи, тоді як в експериментальній групі впроваджувалася розроблена методика формування екологічної свідомості засобами проєктної діяльності.

З метою забезпечення системності, послідовності та педагогічної доцільності впровадження проєктної діяльності формувальний етап було структуровано на три взаємопов'язані етапи: підготовчий, основний та узагальнювальний. Реалізація кожного з цих етапів мала власне змістове навантаження, проте лише в сукупності вони забезпечували цілісність

формувального впливу. На підготовчому етапі було закладено організаційно-методичне підґрунтя для подальшого впровадження системи екологічних проєктів.

Активізація емоційно-ціннісного ставлення до природи реалізовувалася через створення ситуацій емоційного переживання, співпереживання живим істотам, обговорення морально-екологічних ситуацій і залучення дітей до творчого осмислення власного досвіду взаємодії з довкіллям. Організація практичної екологічно доцільної діяльності передбачала включення дітей у посильні природоохоронні дії, виконання конкретних доручень, догляд за рослинами, сортування відходів і дотримання правил поведінки в природному середовищі. У сукупності це забезпечило цілісний педагогічний вплив на всі компоненти екологічної свідомості дітей.

На *підготовчому етапі* здійснювалася цілеспрямована організація педагогічних умов, необхідних для ефективної реалізації розробленої методики формування екологічної свідомості дітей дошкільного віку. Передусім було забезпечено створення екологічно доцільного розвивального середовища, яке сприяло природному включенню дітей у пізнавальну та практичну взаємодію з об'єктами довкілля. Освітній простір було наповнено доступними та привабливими для дітей матеріалами екологічного змісту, що стимулювали їхню дослідницьку активність, інтерес до природи та бажання взаємодіяти з нею.

Водночас здійснювався цілеспрямований добір навчально-дидактичних матеріалів, які відповідали віковим особливостям дошкільників і забезпечували можливість інтеграції пізнавальної, емоційної та практичної діяльності. Значна увага приділялася попередньому плануванню системи екологічних проєктів, їх змістовому наповненню та логічній послідовності впровадження, що дозволило забезпечити поступове ускладнення завдань і системність формування екологічної свідомості.

Крім того, було визначено оптимальні форми, методи і прийоми роботи з дітьми, які відповідали специфіці проєктної діяльності та сприяли

активному залученню дітей до освітнього процесу. У центрі уваги перебувала організація такої взаємодії, за якої дитина виступає не пасивним виконавцем, а активним учасником пізнання та перетворення навколишнього середовища.

Особлива увага на цьому етапі приділялася формуванню внутрішньої мотивації дітей до пізнання природного світу, розвитку стійкого інтересу до екологічної тематики та актуалізації їхнього попереднього досвіду взаємодії з природою. Це створило необхідне підґрунтя для подальшого ефективного впровадження проєктної діяльності та забезпечило особистісну значущість екологічних знань і практик для кожної дитини.

Основний етап експериментального дослідження передбачав безпосередню реалізацію розробленої системи екологічних проєктів, спрямованих на комплексний розвиток усіх компонентів екологічної свідомості дітей дошкільного віку — когнітивного, емоційно-ціннісного та діяльнісно-поведінкового. Організація освітнього процесу на цьому етапі ґрунтувалася на принципах інтеграції різних видів дитячої діяльності, активізації пізнавальної самостійності та забезпечення особистісно значущого досвіду взаємодії з природним середовищем.

Система екологічних проєктів будувалася за принципом змістової послідовності та поетапного ускладнення діяльності дітей. Її структура передбачала не випадковий добір окремих тем, а логічно взаємопов'язане розгортання змісту, в межах якого кожен наступний проєкт доповнював попередній і розширював досвід дітей у пізнавальній, емоційно-ціннісній та практичній сферах [23; 41]. Так, інформаційно-дослідницький проєкт був спрямований передусім на розвиток екологічних знань і первинних уявлень про закономірності життя рослин; практико-орієнтований — на закріплення цих знань у конкретних екологічно доцільних діях; творчий — на поглиблення емоційно-ціннісного ставлення до природи та особистісне осмислення дитиною власної взаємодії з довкіллям. Така логіка забезпечувала цілісність формувального впливу та створювала умови для

поступового переходу від пізнання природи до свідомого і відповідального ставлення до неї.

Екологічна освіта реалізовувалася через систему спеціально дібраних екологічних проєктів, зміст яких відповідав віковим можливостям дітей середнього дошкільного віку та враховував їхній попередній досвід. Дібр проєктів здійснювався з урахуванням необхідності поступового ускладнення змісту, забезпечення наступності та цілісності формування екологічних уявлень, ставлень і практичних умінь. Кожен проєкт був спрямований не лише на засвоєння знань про природу, а й на розвиток емоційної чутливості до її стану та формування готовності до екологічно доцільної поведінки [11; 29].

У процесі впровадження проєктів діти залучалися до різних видів діяльності: пізнавально-дослідницької, ігрової, художньо-творчої, трудової та комунікативної. Така організація діяльності забезпечувала активну позицію дитини в освітньому процесі, сприяла розвитку допитливості, формуванню причинно-наслідкових зв'язків, а також закріпленню екологічних знань у практичній діяльності. Особливого значення набувала можливість безпосереднього досвіду взаємодії з природними об'єктами, що посилювало емоційне сприйняття та сприяло внутрішньому прийняттю екологічних цінностей.

Реалізація системи екологічних проєктів на основному етапі забезпечила цілісний педагогічний вплив на особистість дитини, спрямований на формування усвідомленого, емоційно забарвленого та практично орієнтованого ставлення до довкілля, що є основою розвитку екологічної свідомості у дошкільному віці [11; 29].

Змістове наповнення основного етапу конкретизувалося через систему взаємопов'язаних екологічних проєктів, кожен із яких виконував власну функцію у формуванні екологічної свідомості дітей дошкільного віку. Нижче подано характеристику основних проєктів, реалізованих у межах формувального експерименту.

Приклади реалізації зазначених проєктів подано у додатках: інформаційно-дослідницький проєкт «Як живе рослина» — у додатку В; практико-орієнтований проєкт «Дбаємо про довкілля разом з Еко-ботом» — у додатку Г; творчий проєкт «Природа очима дітей» — у додатку Д.

Важливим змістовим компонентом формувального етапу став інформаційно-дослідницький проєкт «Як живе рослина», спрямований передусім на розвиток когнітивного компонента екологічної свідомості дітей.

Метою проєкту було формування у дітей уявлень про умови росту та розвитку рослин, усвідомлення залежності живих організмів від чинників середовища, а також виховання дбайливого ставлення до живих об'єктів природи.

Послідовність роботи передбачала організацію систематичних спостережень за кімнатними рослинами, фіксацію змін у їхньому стані, залучення дітей до догляду за ними, обговорення результатів спостережень та встановлення елементарних причинно-наслідкових зв'язків.

У ході проєкту діти вчилися порівнювати рослини за зовнішніми ознаками, визначати необхідні умови для їх росту та робити прості висновки про значення води, світла і тепла для життя рослин. Ефективність проєкту проявлялася у збагаченні екологічних знань дітей, розвитку пізнавальної активності, формуванні основ екологічного мислення та виникненні особистісно значущого інтересу до природних явищ. Водночас проєкт створював передумови для розвитку емоційної чутливості до стану живих об'єктів природи.

Практико-орієнтований проєкт «Дбаємо про довкілля разом з Еко-ботом» (див. додаток Г), посідав провідне місце у формуванні діяльнісно-поведінкового компонента екологічної свідомості дітей.

Метою проєкту було формування у дітей досвіду екологічно доцільної поведінки в повсякденному житті, закріплення знань про правила взаємодії з природою та розвиток готовності застосовувати їх у практичній діяльності.

Послідовність роботи передбачала залучення дітей до виконання простих природоохоронних дій, зокрема сортування відходів, догляду за рослинами, прибирання території, економного використання води та електроенергії.

У межах проекту використовувалися проблемні ситуації, спільні обговорення, екологічні ігри та практичні доручення, що дозволяло дітям не лише виконувати певні дії, а й усвідомлювати їхню доцільність та значущість.

Ефективність проекту проявлялася у формуванні базових навичок екологічно відповідальної поведінки, розвитку самостійності, ініціативності та відповідальності, а також у здатності дітей переносити набуті знання у реальні життєві ситуації. Завдяки цьому проекту екологічні знання набували практичної спрямованості і закріплювалися у поведінкових проявах дітей. Приклад реалізації практико-орієнтованого проекту «Дбаємо про довкілля разом з Еко-ботом».

Творчий проект «*Природа очима дітей*» був спрямований переважно на формування емоційно-ціннісного компонента екологічної свідомості дітей.

Метою проекту було формування позитивного особистісного ставлення до природи, розвиток емоційної чутливості, емпатії до живих істот та усвідомлення цінності навколишнього середовища через художньо-творчу діяльність.

Послідовність роботи передбачала включення дітей у створення малюнків, аплікацій, складання екологічних казок, бесіди за змістом творчих робіт та обговорення власних вражень від спостережень у природі. У процесі такої діяльності діти не лише відображали у творчих образах своє бачення природи, а й вчилися емоційно осмислювати її красу, унікальність і вразливість.

Ефективність проекту проявлялася у розвитку емоційно позитивного ставлення до природних об'єктів, здатності співпереживати живим істотам,

формуванні інтересу до екологічної тематики та поступовому становленні ціннісного сприйняття природи як важливої складової життя людини. Реалізація цього проєкту забезпечувала особистісне переживання екологічного змісту і сприяла внутрішньому прийняттю дитиною екологічних цінностей. Приклад реалізації творчого проєкту «Природа очима дітей» відображено в Додатку Д.

Реалізація методики організації проєктної діяльності здійснювалася на основі діяльнісного, особистісно орієнтованого та інтегрованого підходів.

У процесі реалізації методики використовувалися педагогічне спостереження, бесіди екологічного спрямування, проблемні ситуації, дослідницькі завдання, ігрові методи та практична діяльність, що забезпечували активне включення дітей у пізнання природи та закріплення екологічно доцільних моделей поведінки.

Роль вихователя полягала в організації діяльності дітей, створенні умов для самостійного пошуку рішень, стимулюванні пізнавальної активності та підтримці ініціативності. Водночас дитина виступала активним суб'єктом діяльності, що забезпечувало її особистісне включення у процес пізнання та взаємодії з природою.

Таким чином, основний етап забезпечив найбільш інтенсивний педагогічний вплив на формування екологічної свідомості дітей, поєднавши засвоєння знань, емоційне переживання та практичну діяльність. Логічним продовженням цієї роботи став узагальнювальний етап, спрямований на систематизацію та закріплення досягнутих результатів.

Узагальнювальний етап експериментального дослідження був спрямований на систематизацію, закріплення та інтеграцію набутих дітьми екологічних знань, умінь і ціннісних орієнтацій, сформованих у процесі реалізації системи екологічних проєктів. На цьому етапі особлива увага приділялася узагальненню досвіду взаємодії дітей з природним середовищем, усвідомленню ними значущості екологічно доцільної поведінки та переведенню набутих знань у стійкі поведінкові прояви.

Організація освітньої діяльності передбачала включення дітей у різноманітні узагальнювальні види діяльності, зокрема виконання практичних екологічних завдань, участь у колективних обговореннях, аналіз екологічних ситуацій та рефлексію власних дій у взаємодії з природою. Такий підхід сприяв не лише закріпленню знань, а й розвитку здатності дітей усвідомлено застосовувати їх у нових життєвих ситуаціях. Приклади екологічних завдань подано у додатку Е (табл. Е.1–Е.4) Відповідність запропонованих екологічних завдань компонентам сформованості екологічної свідомості подано у додатку Е (табл. Е.5).

У процесі реалізації узагальнювального етапу спостерігалось підвищення рівня самостійності дітей, їхньої ініціативності у природоохоронній діяльності, а також сформованість умінь приймати екологічно доцільні рішення без зовнішнього контролю дорослого. Діти демонстрували здатність аргументувати власну позицію щодо ставлення до природи, виявляли емоційно-позитивне ставлення до природних об'єктів та проявляли турботу про довкілля у повсякденній діяльності.

Завершальним аспектом цього етапу стала підготовка до контрольного етапу дослідження, що передбачала забезпечення умов для об'єктивного оцінювання досягнутого рівня сформованості екологічної свідомості дітей. Узагальнювальний етап, таким чином, виконував функцію інтеграції результатів формувального впливу та забезпечував цілісність переходу до підсумкового діагностування.

Практична реалізація формувального етапу ґрунтувалася на послідовному втіленні визначених педагогічних умов формування екологічної свідомості дітей дошкільного віку. Зокрема, у роботі використовувалися дидактичні ігри «Добре для природи — погано для природи», «Хто де живе?», «Що потрібно рослині?» (див. додаток Е, Е.6–Е.8). Так, створення екологічно доцільного розвивального середовища забезпечувало постійну включеність дітей у взаємодію з природними об'єктами, сприяло накопиченню чуттєвого досвіду та підтримувало інтерес

до екологічної тематики. Інтеграція проєктної діяльності в освітній процес виявлялася у поєднанні пізнавальної, ігрової, художньо-творчої, комунікативної та практичної активності дітей у межах спільної екологічної проблематики.

Таким чином, формувальний етап експерименту забезпечив реалізацію системи педагогічних умов формування екологічної свідомості дітей дошкільного віку через впровадження екологічних проєктів. Застосування проєктної діяльності сприяло інтеграції знань, емоційного ставлення та практичної діяльності дітей, що створило передумови для підвищення рівня сформованості екологічної свідомості. Застосування розробленої методики в експериментальній групі забезпечило більш високий рівень сформованості екологічної свідомості порівняно з контрольною, що свідчить про її ефективність.

Ефективність впровадженої методики підтверджується позитивною динамікою результатів, отриманих на контрольному етапі експерименту, аналіз яких подано в наступному підрозділі.

3.3. Аналіз та інтерпретація результатів формувального й контрольного етапів експериментального дослідження

Метою контрольного етапу експериментального дослідження було визначення ефективності розробленої методики формування екологічної свідомості дітей дошкільного віку засобами проєктної діяльності шляхом порівняння результатів, отриманих на констатувальному та контрольному етапах, а також виявлення динаміки сформованості її когнітивного, емоційно-ціннісного та діяльнісно-поведінкового компонентів.

Основними завданнями контрольного етапу дослідження були:

– повторне діагностування рівнів сформованості екологічної свідомості дітей дошкільного віку за визначеними критеріями з використанням аналогічних методик, що забезпечує зіставність результатів;

- кількісний і якісний аналіз змін показників у експериментальній та контрольній групах;
- виявлення ступеня сформованості екологічних знань, ціннісного ставлення до природи та практичної екологічно доцільної поведінки;
- підтвердження ефективності впровадженої методики формування екологічної свідомості засобами проєктної діяльності.

У процесі формувального етапу дослідження екологічна освіта дітей дошкільного віку в експериментальній групі реалізовувалася через систему екологічних проєктів, що забезпечували інтеграцію пізнавальної, емоційно-ціннісної та практичної діяльності дітей [16]. Зміст проєктів добирався з урахуванням вікових можливостей дітей та був спрямований на формування усвідомленого й відповідального ставлення до природи.

Зокрема, інформаційно-дослідницький проєкт «Як живе рослина. Земля — наш спільний дім» сприяв формуванню у дітей уявлень про умови росту і розвитку рослин, розвитку пізнавальної активності та встановленню елементарних причинно-наслідкових зв'язків. Практико-орієнтований проєкт «Дбаємо про довкілля разом» забезпечив набуття дітьми досвіду екологічно доцільної поведінки у повсякденному житті. Творчий проєкт «Природа очима дітей» сприяв формуванню емоційно-ціннісного ставлення до природи, розвитку емпатії та усвідомленню значущості довкілля.

Результати контрольного етапу дослідження подано в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Динаміка рівнів сформованості екологічної свідомості дітей дошкільного віку (експериментальна та контрольна групи)

Група	Етап дослідження	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Експериментальна (19 дітей)	Констатувальний	3 дитини (15,8 %)	8 дітей (42,1 %)	8 дітей (42,1 %)
	Контрольний	8 дітей (42,1 %)	9 дітей (47,4 %)	2 дитини (10,5 %)
Контрольна (19 дітей)	Констатувальний	4 дитини (21,1 %)	7 дітей (36,8 %)	8 дітей (42,1 %)
	Контрольний	5 дітей (26,3 %)	8 дітей (42,1 %)	6 дітей (31,6 %)

Аналіз отриманих результатів свідчить про наявність позитивної динаміки рівнів сформованості екологічної свідомості дітей експериментальної групи порівняно з показниками констатувального етапу.

У експериментальній групі «Колобок» кількість дітей із високим рівнем сформованості екологічної свідомості зросла з 15,8 % до 42,1 %, що свідчить про значне підвищення рівня екологічних знань, сформованість позитивного емоційно-ціннісного ставлення до природи та здатність до самостійної екологічно доцільної поведінки. Одночасно спостерігається істотне зменшення кількості дітей із низьким рівнем — з 42,1 % до 10,5 %, що підтверджує ефективність формувального впливу.

Середній рівень у експериментальній групі також зазнав позитивних змін: частка дітей з цим рівнем зросла до 47,4 %, що свідчить про перехід частини дітей із низького рівня до більш високого рівня сформованості екологічної свідомості. Це підтверджує поступовий і системний характер формування досліджуваного явища.

У контрольній групі «Казка» зміни є менш вираженими. Кількість дітей із високим рівнем зросла незначно — з 21,1 % до 26,3 %. Середній рівень також демонструє помірне зростання (з 36,8 % до 42,1 %), тоді як кількість дітей із низьким рівнем зменшилася лише частково (з 42,1 % до 31,6 %). Це свідчить про природний розвиток дітей у межах традиційного освітнього процесу без цілеспрямованого проєктного впливу.

Порівняльний аналіз результатів експериментальної та контрольної груп дозволяє зробити висновок, що позитивна динаміка в експериментальній групі є значно більш вираженою. Зокрема, приріст високого рівня в експериментальній групі становить 26,3 %, тоді як у контрольній — лише 5,2 %. Водночас зменшення низького рівня в експериментальній групі є суттєвим (на 31,6 %), тоді як у контрольній групі цей показник знизився менш істотно (на 10,5 %).

Для наочності отриманих результатів їх подано у вигляді діаграми (рис. 3.1).

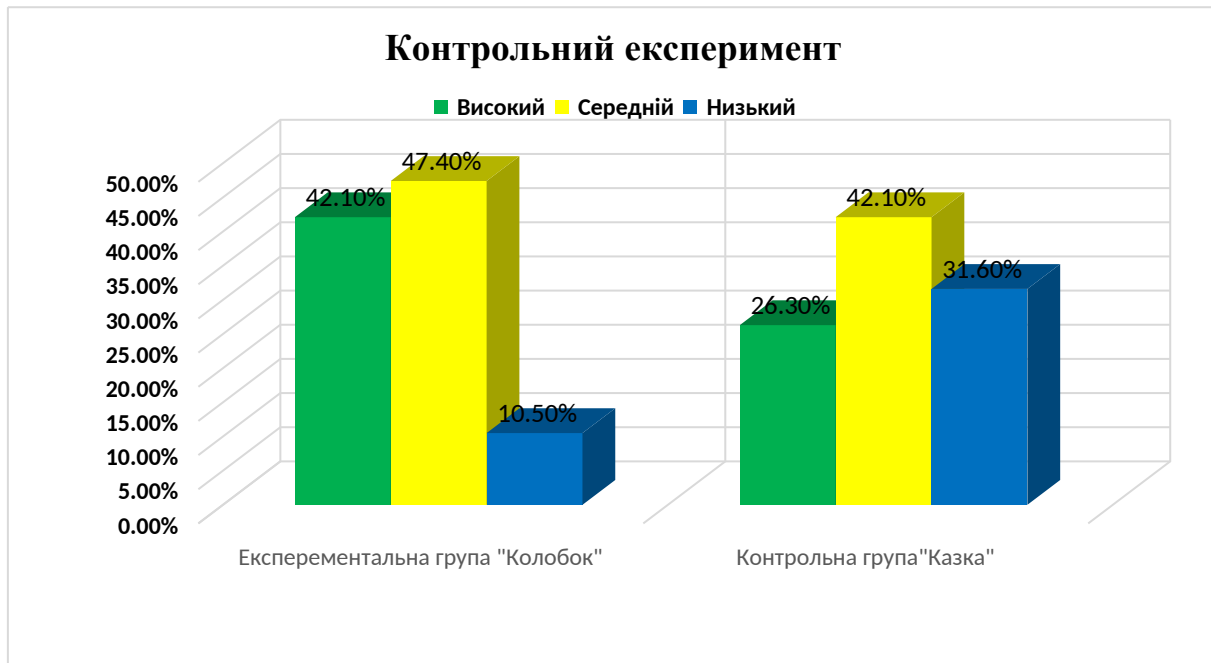

Рис. 3.1. Узагальнені результати рівнів сформованості екологічної свідомості на контрольному етапі дослідження

Представлена діаграма наочно відображає більш виражену позитивну динаміку в експериментальній групі порівняно з контрольною за рівнями сформованості.

Так, за когнітивним компонентом екологічної свідомості в експериментальній групі спостерігається суттєве зростання частки дітей із високим рівнем (з 15,8 % до 42,1 %), що свідчить про поглиблення знань дітей про об'єкти та явища природи, усвідомлення взаємозв'язків у довкіллі та розуміння значення природоохоронної діяльності. Водночас кількість дітей із низьким рівнем значно зменшилася (з 42,1 % до 10,5 %), що вказує на ефективність використання проєктної діяльності як засобу формування екологічних уявлень.

За емоційно-ціннісним компонентом відзначається позитивна динаміка, що проявляється у формуванні стійкого інтересу до природного середовища, розвитку емоційно позитивного ставлення до живих об'єктів та здатності до співпереживання. Збільшення частки дітей із високим і середнім рівнями свідчить про активізацію внутрішньої мотивації до взаємодії з природою та усвідомлення її цінності.

Аналіз діяльнісно-поведінкового компонента показує істотні зміни у сформованості екологічно доцільної поведінки дітей. У процесі реалізації практико-орієнтованих проєктів діти набули досвіду виконання природоохоронних дій, що зумовило зростання частки дітей із високим рівнем і значне зменшення низького рівня. Діти почали самостійно застосовувати набуті знання у повсякденній діяльності, дотримуватися правил поведінки в природі та проявляти ініціативність у природоохоронній діяльності.

У контрольній групі також спостерігаються певні позитивні зміни, однак вони мають менш виражений і несистемний характер. Зокрема, кількість дітей із високим рівнем зросла незначно (з 21,1 % до 26,3 %), тоді як частка дітей із низьким рівнем залишається досить високою (31,6 %). Така динаміка свідчить про те, що традиційні форми роботи, які переважно орієнтовані на передачу знань без достатнього включення дітей у практичну та емоційно значущу діяльність, не забезпечують комплексного формування екологічної свідомості. Зокрема, у дітей контрольної групи знання про природу часто залишаються ситуативними, недостатньо усвідомленими та не переходять у стійкі поведінкові прояви.

Порівняльний аналіз результатів констатувального та контрольного етапів дослідження дозволяє констатувати, що в експериментальній групі відбулися не лише кількісні, а й якісні зміни у сформованості всіх компонентів екологічної свідомості. Найбільш виражена динаміка спостерігається у зменшенні частки дітей із низьким рівнем та значному зростанні високого рівня, що свідчить про системний характер сформованих змін і поступовий перехід дітей від елементарних уявлень до усвідомленого ставлення до природи. Це проявлялося у здатності дітей встановлювати причинно-наслідкові зв'язки у природному середовищі, аргументувати необхідність дбайливого ставлення до живих об'єктів, а також самостійно застосовувати екологічні знання у повсякденній діяльності.

Поглиблений аналіз отриманих результатів дає підстави стверджувати, що позитивна динаміка в експериментальній групі зумовлена саме системною організацією проєктної діяльності, яка забезпечувала інтеграцію когнітивного, емоційно-ціннісного та діяльнісно-поведінкового компонентів. На відміну від традиційного навчання, проєктна діяльність створювала умови для особистісного включення дитини у процес пізнання природи, емоційного переживання взаємодії з нею та набуття власного досвіду екологічно доцільної поведінки. Саме така комплексність педагогічного впливу забезпечила глибину та стійкість сформованих змін.

Водночас обмежена динаміка у контрольній групі додатково підтверджує, що відсутність цілеспрямованої системи проєктної діяльності знижує ефективність формування екологічної свідомості, оскільки не зумовлює необхідного рівня практичного досвіду, емоційного залучення та усвідомлення значущості екологічної поведінки. Така обмежена динаміка в контрольній групі свідчить про фрагментарний характер сформованих знань та відсутність їх переходу у стійкі поведінкові моделі.

Отримані результати підтверджують, що використання екологічних проєктів забезпечує не лише засвоєння знань про довкілля, а й формування цілісного уявлення про взаємозв'язки у природі, розвиток емоційно-ціннісного ставлення до неї та становлення екологічно доцільної поведінки як особистісної характеристики дитини [5]. Важливо, що екологічні знання у дітей експериментальної групи набувають функціонального характеру, тобто активно використовуються у реальних життєвих ситуаціях.

Слід зазначити, що використання ідентичних діагностичних методик на констатувальному та контрольному етапах дослідження забезпечило об'єктивність, надійність і валідність отриманих результатів, що дозволяє вважати виявлену динаміку достовірним показником ефективності впровадженої методики.

Таким чином, результати експериментального дослідження підтверджують ефективність розробленої методики формування екологічної

свідомості дітей дошкільного віку засобами проєктної діяльності. Позитивна динаміка показників в експериментальній групі, порівняно з контрольною групою, свідчить про доцільність і результативність системного використання екологічних проєктів у практиці закладу дошкільної освіти.

Узагальнення результатів експериментального дослідження дозволило сформулювати систему науково обґрунтованих методичних рекомендацій щодо організації процесу формування екологічної свідомості дітей дошкільного віку.

На основі отриманих емпіричних результатів встановлено, що ефективність формування екологічної свідомості дітей дошкільного віку значною мірою залежить від системної організації проєктної діяльності. Насамперед доцільно забезпечити системне використання проєктної діяльності як провідного засобу екологічної освіти дітей дошкільного віку. Організація екологічних проєктів різних типів (інформаційних, дослідницьких, практико-орієнтованих, творчих) сприяє інтеграції пізнавальної, емоційно-ціннісної та діяльнісної сфер розвитку дитини.

Узагальнення результатів експериментального дослідження дозволило визначити низку методичних підходів, дотримання яких сприяє підвищенню ефективності формування екологічної свідомості дітей дошкільного віку. Насамперед важливим є системне використання проєктної діяльності як провідного засобу екологічної освіти, що передбачає організацію екологічних проєктів різних типів (інформаційних, дослідницьких, практико-орієнтованих, творчих) та забезпечує інтеграцію пізнавальної, емоційно-ціннісної і діяльнісної сфер розвитку дитини.

Не менш значущим є створення екологічно доцільного розвивального середовища, яке має бути насичене природними матеріалами, об'єктами для спостереження, дидактичними засобами та ігровими ресурсами, що стимулюють пізнавальну активність дітей і забезпечують їхню безпосередню взаємодію з природою. У такому середовищі дитина отримує можливість не

лише засвоювати знання, а й набувати особистісного досвіду екологічно доцільної поведінки.

Важливим напрямом є організація практичної природоохоронної діяльності, яка передбачає залучення дітей до виконання посильних екологічних дій, зокрема догляду за рослинами, сортування відходів, прибирання території та економного використання природних ресурсів. Саме практична діяльність створює перехід екологічних знань у поведінкову площину та сприяє формуванню стійких навичок екологічно відповідальної поведінки.

Особливу роль відіграє активізація емоційно-ціннісного ставлення до природи, що реалізується через створення педагогічних ситуацій, які викликають емоційний відгук, сприяють розвитку емпатії до живих істот та формують усвідомлення цінності довкілля. Ефективними засобами у цьому контексті є спостереження, бесіди, художньо-творча діяльність та обговорення екологічних ситуацій.

Крім того, доцільною є інтеграція екологічного змісту в різні види діяльності дітей — ігрову, пізнавальну, художню, трудову та комунікативну, що забезпечує цілісність, узагальненість і стійкість сформованих знань та умінь. Такий підхід сприяє перенесенню екологічного досвіду у різні життєві ситуації.

Водночас важливо стимулювати самостійність та ініціативність дітей, створюючи умови, за яких дитина виступає активним суб'єктом діяльності, здатним приймати рішення у взаємодії з природою та усвідомлювати відповідальність за власні дії.

Запропоновані рекомендації сприяють підвищенню ефективності формування екологічної свідомості дітей дошкільного віку та можуть бути використані у практиці закладів дошкільної освіти.

Отримані результати мають наукову новизну, мають не лише практичне, а й теоретичне значення, оскільки підтверджують ефективність

інтеграції проєктної діяльності як системного педагогічного засобу формування екологічної свідомості дітей дошкільного віку.

Отже, результати контрольного етапу експериментального дослідження засвідчили позитивну динаміку рівнів сформованості екологічної свідомості дітей дошкільного віку в експериментальній групі порівняно з контрольною. Відбулося зростання кількості дітей з високим і середнім рівнями та зменшення частки дітей з низьким рівнем сформованості за всіма визначеними критеріями — когнітивним, емоційно-ціннісним і діяльнісно-поведінковим.

Отримані результати підтверджують ефективність розробленої методики формування екологічної свідомості дітей дошкільного віку засобами проєктної діяльності та доводять доцільність впровадження визначених педагогічних умов в освітній процес закладу дошкільної освіти. Таким чином, гіпотеза дослідження знайшла своє підтвердження.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі магістерського дослідження здійснено практичну перевірку ефективності розробленої методики формування екологічної свідомості дітей дошкільного віку засобами проєктної діяльності. Експериментальна робота була спрямована на реалізацію визначених педагогічних умов та виявлення їх впливу на рівень сформованості когнітивного, емоційно-ціннісного і діяльнісно-поведінкового компонентів екологічної свідомості дітей.

У процесі формувального етапу експерименту було впроваджено систему взаємопов'язаних екологічних проєктів, зміст яких забезпечував поетапне ускладнення пізнавальної, емоційної та практичної діяльності дітей. Реалізація педагогічних умов, зокрема створення екологічно доцільного розвивального середовища, інтеграція проєктної діяльності в освітній процес, активізація емоційно-ціннісного ставлення до природи та організація практичної екологічно доцільної діяльності, сприяла формуванню в дітей

цілісного уявлення про довкілля, розвитку екологічного мислення, емоційної чутливості та досвіду відповідальної поведінки.

У ході експерименту забезпечено активне включення дітей у різні види діяльності — пізнавально-дослідницьку, ігрову, художньо-творчу та практичну, що створило умови для інтеграції знань, переживань і поведінкових проявів. Це сприяло переходу від фрагментарних екологічних уявлень до усвідомленого та особистісно значущого ставлення до природи.

Результати контрольного етапу дослідження засвідчили суттєву позитивну динаміку рівнів сформованості екологічної свідомості дітей експериментальної групи. Зокрема, відбулося значне зростання частки дітей із високим і середнім рівнями та зменшення кількості дітей із низьким рівнем за всіма визначеними критеріями. Отримані кількісні та якісні зміни свідчать про результативність цілеспрямованого педагогічного впливу.

Порівняльний аналіз результатів експериментальної та контрольної груп підтвердив, що впровадження проектної діяльності як провідної форми організації екологічної освіти забезпечує більш високий рівень сформованості екологічної свідомості дітей дошкільного віку порівняно з традиційними формами роботи. Це доводить доцільність її системного використання в освітньому процесі закладу дошкільної освіти.

Отримані результати дають підстави стверджувати, що проектна діяльність є ефективним педагогічним засобом формування екологічної свідомості дітей дошкільного віку, оскільки забезпечує єдність когнітивного, емоційно-ціннісного та діяльнісно-поведінкового компонентів, сприяє розвитку екологічно доцільної поведінки та формуванню ціннісного ставлення до довкілля.

Таким чином, результати експериментального дослідження підтверджують висунуту гіпотезу, а поставлені у роботі завдання реалізовано, що засвідчує ефективність розробленої методики та перспективність її подальшого впровадження в практику роботи закладів дошкільної освіти.

ВИСНОВКИ

У магістерському дослідженні здійснено теоретичне обґрунтування та експериментальну перевірку ефективності формування екологічної свідомості дітей дошкільного віку засобами проектної діяльності.

У ході теоретичного аналізу наукових джерел з'ясовано, що проблема екологічного виховання дітей дошкільного віку є актуальною в сучасних умовах розвитку освіти та суспільства і розглядається як важлива складова формування екологічної культури особистості. Екологічну свідомість визначено як інтегративне особистісне утворення, що включає когнітивний, емоційно-ціннісний та діяльнісно-поведінковий компоненти. Обґрунтовано, що дошкільний вік є сенситивним періодом для їх формування, оскільки саме в цей час закладаються основи ціннісного ставлення до природи, розвивається емоційна сфера та формується первинний досвід взаємодії з довкіллям.

На основі узагальнення психолого-педагогічних підходів визначено критерії, показники та рівні сформованості екологічної свідомості дітей дошкільного віку, що дало змогу розробити діагностичний інструментарій для комплексного оцінювання цього явища. Результати констатувального етапу дослідження засвідчили недостатній рівень сформованості екологічної свідомості дітей, що проявлявся у фрагментарності знань, ситуативності емоційного ставлення до природи та недостатній сформованості практичних навичок екологічно доцільної поведінки.

Теоретично обґрунтовано доцільність використання проектної діяльності як ефективного педагогічного засобу формування екологічної свідомості дітей дошкільного віку. Визначено комплекс педагогічних умов, що забезпечують результативність цього процесу, зокрема: створення екологічно доцільного розвивального середовища, інтеграцію проектної діяльності в освітній процес, активізацію емоційно-ціннісного ставлення до природи та організацію практичної екологічно доцільної діяльності дітей.

У процесі формувального етапу експерименту впроваджено систему взаємопов'язаних екологічних проєктів, спрямованих на інтеграцію пізнавальної, емоційної та практичної діяльності дітей. Реалізація визначених педагогічних умов забезпечила активну позицію дітей в освітньому процесі, сприяла розвитку екологічного мислення, емоційної чутливості та формуванню досвіду екологічно доцільної поведінки.

Результати контрольного етапу дослідження засвідчили суттєву позитивну динаміку рівнів сформованості екологічної свідомості дітей експериментальної групи за всіма визначеними критеріями. Зокрема, в експериментальній групі частка дітей із високим рівнем сформованості екологічної свідомості зросла з 15,8% до 42,1%, тоді як кількість дітей із низьким рівнем зменшилася з 42,1% до 10,5%, що свідчить про суттєву ефективність впровадженої методики. Водночас у контрольній групі зміни були незначними, що підтверджує результативність саме проєктної діяльності як педагогічного засобу.

Порівняльний аналіз результатів експериментальної та контрольної груп підтвердив ефективність впровадженої методики та доцільність використання проєктної діяльності як провідного засобу екологічного виховання дітей дошкільного віку.

Отримані результати дають підстави стверджувати, що проєктна діяльність забезпечує цілісну інтеграцію знань, ціннісного ставлення та практичної діяльності дітей, сприяє формуванню екологічно доцільної поведінки та розвитку відповідального ставлення до довкілля.

Таким чином, мету дослідження досягнуто, поставлені завдання виконано, а гіпотеза про ефективність формування екологічної свідомості дітей дошкільного віку засобами проєктної діяльності експериментально підтверджено. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вдосконаленні методики екологічного виховання дітей різних вікових груп та розширенні можливостей інтеграції проєктної діяльності в освітній процес закладів дошкільної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В. П. Цінності сталого розвитку в стратегії сучасної освіти. *Вища освіта України*. 2016. № 1. С. 5–12.
2. Бабенко Л. Ф. Екологічна освіта дошкільників. Київ : Освіта України, 2014. 144 с.
3. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти). Нова редакція. (2021). URL: <https://surl.lt/juehue> (Дата звернення: 25.09.2025).
4. Байло, Т. В. Екоосвіта майбутнього: формування екологічної культури дошкільників через гейміфікацію, арт-природничі проекти та AR-технології. *Дошкільна освіта*. 2025 URL: <https://surl.li/bawkja>. (Дата звернення: 25.09.2025).
5. Біда О. А., Кучай Т. П. Екологічне виховання дошкільників: теорія та практика. *Наукові записки Черкаського нац. ун-ту*. Серія: Педагогічні науки. 2021. № 2. С. 15–21. URL: <https://surl.li/eservn>. (Дата звернення: 25.09.2025).
6. Біда О. А. Педагогічні основи формування екологічної культури майбутніх учителів : монографія / О. А. Біда. Київ : Наук. світ, 2003. 210 с.
7. Беленька Г. В., Науменко Т. С., Половина О. А. Дошкільнятам про світ природи: методичний посібник для вихователів дітей дошкільного віку. Київ: Київський університет ім. Бориса Грінченка, 2013. 115 с.
8. Беленька Г. В. Формування природничо-екологічної компетентності дітей дошкільного віку. *Науковий вісник МНУ ім. В. Сухомлинського*. 2017. № 2. С. 25–30.
9. Бережко Л., Золотарьова В. Об'єднаємо зусилля для здорового довкілля. *Дошкільне виховання*. 2018. № 3. С. 11–13.
10. Бондаревська О. І. Формування екологічної культури дошкільників у процесі пізнавальної діяльності. К.: Видавництво «Освіта», 2018. 112 с.
11. Бордюг Н. С. Проектна діяльність у природничо-екологічній освіті дошкільників. *Педагогічна академія: наукові записки*. 2024. № 8. С. 28–34.

12. Буркова Л. Проектний підхід в освіті: концептуальні основи. Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи. 2015. Вип. 2. С. 6-14. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ped_in_2015_2_3. (Дата звернення: 25.09.2025).
13. Вераска М., Вверакса О. Організація проектної діяльності у дитячому садку: творчі проекти. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2010. №2. С. 31–36.
14. Вернадський В. І. Зібрання творів. Т. 1 : Біосфера і ноосфера. Львів : APC, 2013. 412 с. (Бібліотека журналу «ORGANIC UA». Серія «Вітчизняна думка» ; кн. 4). URL: <https://nlu.org.ua/vustavki.php?id=1188>. (Дата звернення: 25.09.2025).
15. Вернадський В. І. Вибрані праці. Київ : Наукова думка, 2011. 584 с. URL: <http://www.nas.gov.ua/Vernadsky>. (Дата звернення: 25.09.2025).
16. Власенко Л., Ладанюк А., Кишенько В. Методологія наукових досліджень : навчальний посібник. Київ : Ліра-К, 2018. 352 с.
17. Гавриш Н. В., Олена О. С., Пометун О. І. Дошкільнятам про сталий розвиток : метод. посіб. Київ : Видавничий дім «Слово», 2019. 120 с.
18. Галяпа М., Бондар Л. Керівництво проектною діяльністю педагогів дошкільного. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2011. № 11. С. 26 – 35.
19. Герасименко Ю. Ю. Екологічна освіта дітей дошкільного віку: теорія та практика : навчально-методичний посібник. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2020. 156 с. URL: <https://surl.li/gksxpj>. (Дата звернення: 25.09.2025).
20. Гончаренко С. У. Розвиток екологічної свідомості особистості. *Психологія і особистість*. 2018. № 1 (13). С. 53–61.
21. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. К. : Либідь, 1997. 376 с
22. Горобаха Н. Співпраця дошкільного закладу та родини у вихованні екологічної культури дітей. *Оновлення змісту, форм і методів навчання і*

виховання в закладах освіти: наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск № 31 Рівне, 2005. С.15-20.

23. Грошовенко О. П. Екологічне проектування як метод організації навчально-пізнавальної діяльності дітей. *Молодий вчений*. 2015. № 3. С. 85–89.

24. Декларація міжурядової конференції з освіти в галузі навколишнього середовища (Тбілісі, 1977 р.). ЮНЕСКО-ЮНЕП. URL: <https://surl.li/jhpvdw>. (Дата звернення: 25.09.2025).

25. Дем'яненко В. І. Проектна діяльність майбутнього вчителя початкової школи в контексті нової освітньої стратегії. *Молодий вчений*. 2017. № 10.2, т. 50.2. С. 18–22.

26. Зверєва І. Д. Екологічне виховання дошкільників: теоретичні основи та методика: монографія. Київ: Освіта, 2002. 256 с.

27. Карук І. В. Екологічна освіта та виховання дошкільників як пріоритетний напрям розвитку культури європейського суспільства. Черкаси : Вертикаль. 2023. 128 с.

28. Киричук В. О., Неділько В. П., Руденко С. А. Технології проектування в практиці роботи загальноосвітнього навчального закладу: теоретико-практичний аспект: Посібник. К.: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2014. 336 с.

29. Козак Л. В. Проектна діяльність у закладах дошкільної освіти: навч.-метод. посіб. К.: ТОВ «НВП «Інтерсервіс». 2022. 176 с.

30. Концепція екологічної освіти України. *Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України*. 2002. № 7. С. 3-23.

31. Корінна Г. О. Природа як засіб екологічного виховання дітей дошкільного віку. *Вісник Черкаського нац. ун-ту. Серія: Педагогічні науки*. 2018. № 4. URL: <https://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/2113>. (Дата звернення: 25.09.2025).

32. Крайнова Л. В. Екосистемний підхід у формуванні екологічної культури дітей. *Молодий вчений*. 2017. Спецвипуск. С. 34–37.

33. Кремень В. Г. Філософія освіти ХХІ століття. *Персонал*. 2003. № 1. С. 12–16.
34. Курняк Л. М. Формування екологічної культури як пріоритет сучасної освітньої політики. Мультиверсум. *Філософський альманах*. 2006. Вип. 56. С. 223–227.
35. Лисенко Н. В. Еко-око: дошкільник пізнає світ природи: навчально-методичний посібник. Київ: Слово, 2015. 352 с
36. Лисенко Н. В. Ознайомлення з природою та основи проєкологічної освіти дітей дошкільного віку : підручник. Київ : Слово, 2019. 336 с.
37. Лисенко Н. В. Теорія і практика екологічної освіти: дошкільник педагог. Навчально-методичний посібник для ВНЗ. К.: Видавничий Дім «Слово», 2009. 400 с.
38. Лисенко Н. В. Екологічне виховання дітей дошкільного віку. Київ : Світ знань, 2015. 352 с.
39. Лук'янова Л. Технологія організації проєктної діяльності. *Імідж сучасного педагога*. 2009. № 10. С. 16-21.
40. Луценко О. І. Теоретико-методологічні засади ознайомлення дітей з природним довкіллям. *Український психолого-педагогічний збірник*. 2015. № 4. С. 70–73.
41. Малай С. Методична розробка «Впровадження STEM-проєктів в освітній процес». URL : <https://surl.lu/hbszgr> (дата звернення : 21.09.2025).
42. Метод проєктів у діяльності дошкільного закладу / уклад. Л. А. Швайка. Харків: Вид. група «Основа», 2010. 203 с
43. Нова Українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. МОН України. 2016. URL: <https://surl.li/ltqmrh>. (дата звернення : 29.09.2025)
44. Панченко І., Банунєко О. Експериментально-дослідницька діяльність дітей. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2012. № 11. С. 22 – 28.

45. Павлова Т. В. Розвиток екологічної компетентності дітей засобами проєктної діяльності. Умань : Софія, 2024. 152 с.
46. Піроженко Т. О. Програма технології психолого-педагогічного проєктування. *Дитячий садок*. 2004. № 16. С. 8–9.
47. Педагогічне проєктування / авт.-упорядн. А. Цимбалару. К. : Шкільний світ, 2009. 128 с. 6.
48. Плохій З. П. Виховання екологічної культури дошкільників. К.: Редакція журналу «Дошкільне виховання», 2002. 173 с.
49. Плохій З. П. Вітальна цінність природи. Складові екологічної культури дошкільнят. *Дошкільне виховання*. 2000. № 11. С. 6–7. URL: <https://surl.li/hkmiud>. (Дата звернення: 25.09.2025).
50. Плохій З. П. Формуємо екологічну компетентність молодшого дошкільника: навч.- метод. посіб. до Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі». Київ: Світич, 2010. 117 с.
51. Певіцина Т. О. Таврійський вісник освіти. *Діяльність ДНЗ та сім'ї з екологічного виховання дітей*. 2013. № 2(42). С. 87–94.
52. Присяжнюк Л. Еколого-природнича освіта дітей у закладах дошкільної освіти. Львів : Світ, 2017. 96 с.
53. Прозорова Л. Казкові пригоди як засіб екологічного виховання. *Дошкільне виховання*. 2018. № 3. С. 34–36.
54. Професійна освіта : словник : навчальний посібник / уклад. С. У. Гончаренко та ін. ; за ред. Н. Г. Ничкало. К. : Вища школа, 2000. 380 с.
55. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. (Дата звернення: 25.09.2025).
56. Розвиток старшого дошкільника в освітньому середовищі закладу дошкільної освіти : методичні рекомендації / О. Д. Рейпольська, І. М. Гудим, І. В. Луценко, В. О. Луценко, Г. Г. Цветкова ; за заг. ред. О. Д. Рейпольської. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2021. 178 с.

57. Рудишин С. Д. Біологічна підготовка майбутніх екологів : теорія і практика: монографія. Вінниця : ВМГО «Темпус», 2009. 394 с
58. Рудишин С. Д. Екологічна освіта: історія, теорія, методика : монографія. Київ : Пульсари, 2011. 408 с.
59. Савліва П. Екологічна стежина : методичний посібник. Хмельницький : Медіа-центр, 2018. 112 с.
60. Скорлупова О. А. Огляд основних освітніх програм дошкільної освіти відповідно до ФГОС ДО : «Успіх» і «Веселка». Дошкільник: методика і практика виховання і навчання. 2015. № 1. С. 25-33
61. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Харків : Акта, 2012. 544 с. (Серія «Класика педагогіки»). URL: <https://lib.iitta.gov.ua/715450/>. (Дата звернення: 25.09.2025).
62. Тесленко С. О. Проектна діяльність як один із ефективних методів формування екологічної культури у старших дошкільників *Науковий збірник «Проектна діяльність як механізм інноваційного розвитку закладу освіти : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка», 2018. Том 3, № 20. С. 121-138.*
63. Токаренко Н. М. «Метод проектів як ефективний засіб організації розвивально-пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку» URL: http://poippo.pl.ua/otmz/kruglyj_stol/3.pdf. (Дата звернення: 25.09.2025).
64. Токаренко Н. М. Організуємо проектну діяльність: крок за кроком. *Вихователь методист дошкільного закладу. 2013. № 11. С. 59 – 62. 7.*
65. Токаренко Н. М. Проектна діяльність із дітьми старшого дошкільного віку. *Вихователь-методист дошкільного закладу. 2013. № 10. С. 11 – 18.*
66. Федоренко О. І., Тимочко Т. В., Ткач В. Н. Питання екологічного виховання та освіти населення. *Екологічний вісник. 2005. №3. С.16 – 20.*

67. Управління проектами в закладах освіти: наук.-метод. посіб. / за ред. Л. А. Онищук, О. В. Онопрієнко, О. О. Клокуна. Київ, 2004. 250 с.

68. Швайка Л. А. Метод проєктів у діяльності дошкільного закладу. Харків : Вид. група «Основа», 2010. 203 с.

69. Шевцова О. А. Організація пізнавальної діяльності в ДНЗ. Харків: Основа, 2009. 282 с.

70. Шелудько Т. І. Екологічне виховання молодших школярів засобами проєктних технологій. Київ : Освіта, 2013. 96 с.

71. Шляга Ю. М. Екологічна свідомість у дошкільників : методичні розробки. Київ :Видавництво Всеосвіта, 2021. URL: <https://surl.li/hsonqs>. (Дата звернення: 25.09.2025).

72. Яришева Н. Екологічне виховання дошкільників : посібник для вихователів. Київ : ВД «Виховання дошкільників», 2016. 226 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

“Карта фіксації проявів показників за критеріями (якісна оцінка)”

Критерій	Показники	2 бали	1 бал	0 балів
<i>Когнітивний</i>	Знання про об’єкти живої і неживої природи			
	Розуміння взаємозв’язків у довкіллі			
	Уявлення про вплив діяльності людини на природу			
	Знання правил екологічно доцільної поведінки			
<i>Емоційно-ціннісний</i>	Позитивне ставлення до природи			
	Емпатія до живих істот			
	Інтерес до екологічної тематики			
	Сформованість початкових екологічних ціннісних орієнтацій			
<i>Діяльнісно-поведінковий</i>	Дотримання правил поведінки в природі			
	Ініціативність у природоохоронних діях			
	Участь у природоохоронній діяльності			
	Перенесення досвіду в нові ситуації			
Разом балів				

Додаток Б

Інтерпретація рівнів сформованості екологічної свідомості дітей дошкільного віку за результатами трьох діагностичних методик

Рівень сформованості	Сума балів	Відсоткове співвідношення	Характеристика рівня
Високий рівень	19–24 бали	80–100 %	Характеризується цілісною сформованістю екологічної свідомості. Дитина демонструє усвідомлені екологічні знання, розуміє взаємозв'язки у природі, проявляє стійке позитивне емоційно-ціннісне ставлення до природних об'єктів, здатна до співпереживання живим істотам. У діяльності дитина самостійно дотримується правил екологічно доцільної поведінки, проявляє ініціативу у природоохоронних діях та переносить набутий досвід у нові ситуації.
Середній рівень	10–18 балів	40–79 %	Характеризується частковою сформованістю екологічної свідомості. Дитина має базові екологічні знання, які є

			<p>недостатньо стійкими та потребують уточнення.</p> <p>Емоційно-ціннісне ставлення до природи проявляється ситуативно, інтерес до природних об'єктів є нестійким.</p> <p>У практичній діяльності дитина здатна виконувати екологічні дії переважно за зразком або за допомогою дорослого, самостійність проявляється непослідовно.</p>
Низький рівень	0–9 балів	0–39 %	<p>Характеризується недостатньою сформованістю екологічної свідомості. Екологічні знання є фрагментарними або відсутніми, дитина має труднощі у розумінні природних взаємозв'язків.</p> <p>Емоційне ставлення до природи слабо виражене або нестійке.</p> <p>У поведінці відсутні сформовані навички екологічно доцільної діяльності, дитина не проявляє самостійності та потребує постійної допомоги дорослого.</p>

Додаток В

Приклад реалізації інформаційно-дослідницького проєкту «Як живе рослина Земля — наш спільний дім»

Тема 1: «Як живе рослина. Земля — наш спільний дім»

Мета: Формувати уявлення дітей про Землю як спільний дім людей, тварин і рослин; закріпити знання про умови росту рослин (земля, вода, світло). Розвивати екологічне мислення, допитливість, мовлення; дрібну моторику рук під час практичної діяльності. : виховувати дбайливе ставлення до природи, відповідальність за живі об'єкти, бажання допомагати Землі.

Обладнання: глобус-ємність із землею; насіння квітів; лійки або стаканчики з водою; серветки; ілюстрації Землі та рослин; фартушки (за потреби). Попередній перегляд відео.

<https://www.youtube.com/watch?v=W2duBKO44Q>.

Музичний супровід: <https://www.youtube.com/watch?v=iwCQmrJvVVk>

Хід проєкту

1. Організаційний момент

Вихователь налаштовує дітей на роботу, створює позитивний емоційний настрій.

Привітання .Станьмо в коло, друзі милі

Ми веселі й всі щасливі

Ручки разом об'єднаймо

День чудовий починаймо

2. Актуалізація опорних знань.

Дітки, послухайте загадку та здогадайтеся що ми сьогодні будемо досліджувати?

Кругла, але не м'ячик, барвиста, а не рушник, має багато жителів про те їх не народжує? Ох і складна загадка. Давайте поміркуємо. Що ж це таке?

А ось погляньте у нас є підказки, можливо хтось здогадався?

Вихователь демонструє малюнок землі, гарбуза, глобуса, соняшника.

— Так це наша планета Земля. Вона кругла, барвиста бо є гори, річки, моря, ліси.

— Діти, подивіться уважно, що у мене в руках.

— Чи знайомий вам цей предмет?

— Як він називається?

(Після відповідей дітей)

— Так, це **глобус**. Це модель нашої планету. Нашу планету, ми можемо побачити з космосу ось такою, як цей глобус.

— А як називається наша планета?

— Вірно, **Земля**. А знаєте чому планета Земля так називається? Основа планети складається з простої землі, земельки. Ось погляньте яка вона буває.

Дослідницька діяльність.

Спостереження №1. Діти розглядають типи землі: пісок (жовтий, білий) чорнозем, глина, суміш для орхідей.

— Земля — це наш великий дім.

— А хто живе на Землі?

Дидактична гра « Мікрофон». « Назви хто живе на Землі?»

Діти називають усіх мешканців землі.

Молодці. Хоч ви і помилялися, але ви назвали дійсно мешканців землі. І найбільше назвали рослин. Дійсно рослин на планеті Земля дуже багато.

Проблемні запитання:

— Скажіть, будь ласка, а чи можуть рослини жити без Землі?

— Де ростуть дерева, квіти, трава?

— Що дає їм Земля?

3. Вивчення нового матеріалу через проблемну ситуацію.

Сюрпризний момент— Сьогодні до нас завітала маленька модель(макет) Землі. Вона дуже хоче бути схожою на нашу планету та навчати інших діток і вражає своєю красою усіх нас. Але вона ще немає ніяких рослин, тварин, людей і дуже сумує що ось така сіра та неприваблива. А ще вона хоче, щоб на ній з'явилося нове життя, нові жителі.

(Педагог говорить тихішим, «таємничим» голосом)

— Діти, можливо ми зможемо допомогти нашій гості Землі.

— Як нам допомогти? Можливо ви знаєте, що робити щоб вирости рослини?

Вихователь:

— А давайте пограємо гру та пригадаємо що потрібне для того, щоб рослинка могла вирости на горі.

Гра « Злови слово». Плескаємо в долоньки коли чуємо що потрібно для життя рослин на землі, а якщо предмет не потрібний для життя рослин то не плескаємо.

— Сонце, камінь, цегла, вода, олівець, земля, пір'я, дощик, автомобіль, міндобрива. — Що станеться, якщо на Землі не буде рослин?

(Допоміжні запитання) — Чи буде чим дихати?— Чи буде їжа для тварин, людей.

Педагог узагальнює:

— Рослини дуже важливі для життя на Землі.

— Вони дають повітря, їжу з них роблять паливо, меблі, папір та багато інших та корисних речей. А ще вони своєю красою зачаровують нас.

Уточнення умов росту рослин. Перегляд ілюстрацій.

— Щоб рослина росла, їй потрібні помічники.

— Перший помічник — **земля**. Вона тримає корінці.

— Другий — **вода**. Вона напуває рослину.

— Третій — **сонце**. Воно гріє та допомагає рости.

— Четвертий -- повітря.

— Якщо чогось не буде, чи зможе рослинка жити?

(Пауза для відповідей)

— Отже, рослина — жива, і ми повинні про неї піклуватися

4 Фізкультхвилинка «Руханка «Подорож насінини»

1. Сховайся клубочком- насіння в землі.
2. Плескай долоньками-Дощик поливає.
3. Піднімаємо руки - гріє сонечко.
4. Потягнись - з'явився паросток.
5. Розведи руки – вирости листочки.
6. Дмухай – ніби вітер.
7. Нахилийся в сторони – сильний вітер гойдає рослинку.
8. Покрутись – вітер грається з рослинкою.
9. Посміхнись – земля радіє.
10. Молодець – сідай на місце!

5. Повідомлення ходу практичної роботи. (проектна частина)

Робота в групах. 1 група – сіє редиску.

2 група – сіє сіянку

3 група - сіє пшеницю

Спостереження за видами насіння. Визначення таблички з малюнком рослини, яка виростила. Добір картки з доглядом для рослини.

Пригадуємо правила безпеки та гігієни під час виконання практичної роботи.

Посадка насіння в землю-глобус:(діти роблять ямку, кладуть насіння, присипають землею, поливають водою.)

Одягаємо фартушки, закочуємо рукавички. Стаємо зручно, не заважаємо один одному.

Ділимося інструментами та матеріалами.

Вихователь:

1. Спочатку ми зробимо маленьку ямку —щоб насінню було зручно спати.
2. Потім покладемо насіння —воно маленьке, але дуже сильне.
3. Присиплемо землею —щоб йому було тепло.
4. І наприкінці — поллємо водою, бо без води Земля сумує.

6.Практична діяльність дітей в міні -групах .

7.Самостійна практична діяльність посади цибулинку.

Діти можуть самостійно обрати тип землі -пісок, чорнозем, тирсу, просто поставити у воду та зробити додаткове дослідження про важливість ґрунту для росту рослин. (висновки зроблять через 2 тижні -коли цибуля почне рости)

8. Екологічна гра «Друзі Землі».

Ось наша гостя Земля уже звеселіла, адже вона буде вирощувати та давати

Пояснення правил:

— Зараз ми пограємо у гру «Друзі Землі».

— Я буду показувати картинку або називати дію.

— Якщо це добра справа для Землі — ви скажете: «Ми — друзі Землі!»

— Якщо погана — скажете: «Так робити не можна».

10. Підсумок заняття

Бесіда-рефлексія:

«Що ми сьогодні робили? Чому потрібно берегти Землю?»

Обіцянка дбати про природу. Нагородження усіх дітей медалями.

Як живе рослина Земля — наш спільний дім

2. Актуалізація опорних знань

Дидактична гра «Мікрофон» «Назви хто живе на Землі?»

- 1 Сховайся клубочком — насіння в землі
- 2 Плескай долоньками — дощик поливає
- 3 Піднімай руки сонце гріє
- 4 Потягнись — з'явився паросток

4. Руханка «Подорож насінини»

Спостереження №1.

Уточнення умов росту рослин.

1. Візьміть торщик наполовину з зеилею.

2. Зробіть ямку

3. Посадіть цибульку

4. Полийте водою.

5. Поставте на підвіконня.

6. Періодично поливайте водою.

Правила вирощування цибулі

Додаток Г

Приклад реалізації практико-орієнтованого проєкту «Дбаємо про довкілля разом з Еко-ботом»

Тема: «Дбаємо про довкілля разом з Еко-ботом»

Мета: Формувати уявлення дітей про необхідність сортування сміття; закріпити знання про види відходів (папір, пластик, скло, органічні); ознайомити з принципом роботи простого механізму (механічної руки). Розвивати логічне мислення, уміння класифікувати предмети за ознаками, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки; дрібну моторику рук під час конструювання. Виховувати екологічну свідомість, відповідальність за чистоту довкілля, бажання допомагати природі.

Обладнання: Кольорові контейнери (синій — папір, жовтий — пластик, зелений — скло, коричневий — органічні відходи); зображення чистої та забрудненої природи; картки із зображенням сміття; матеріали для створення механічної руки (картон, трубочки, нитки, скотч, ножиці); серветки.

Музичний супровід — за вибором вихователя (спокійна фонова музика).

Хід проєкту

1. Організаційний момент

Вихователь налаштовує дітей на роботу, створює позитивний емоційний настрій.

Привітання:

— Доброго дня, діти! Усміхнімося один одному.

— Сьогодні ми будемо справжніми друзями природи та навіть створимо власний механізм, щоб допомогти їй.

2. Мотивація. Проблемна ситуація (3–4 хв)

Вихователь показує зображення чистої та забрудненої природи.

Бесіда: Сюрпризний момент. — Діти, до нас сьогодні завітав Робот-прибиральник «Еко-бот»

Він не може сам прибрати сміття і просить дітей допомогти йому. Він показує картинки де Земля засмучена, бо люди часто викидають сміття куди завгодно.

— Що ви бачите на першій картинці? (Чисту природу) — А що на другій? (Сміття, бруд)

— Як ви думаєте, якій природі краще? Чому? — Чим люди можуть допомогти природі?

Підсумок вихователя:

— Люди можуть допомогти природі, якщо будуть правильно сортувати сміття.

3. Дослідницька діяльність

— Подивіться, «Еко-бот» приніс різні предмети. Давайте дослідимо їх. Діти розглядають: Вихователь показує кольорові контейнери.

- папір (рветься, легкий); його кладуть у контейнер синього кольору.
- пластик (гнучкий, не рветься); у жовтий контейнер.
- скло (тверде, прозоре — тільки розглядаємо зображення); зелений контейнер.
- органічні відходи (шкірка банана, листя). Коричневий контейнер

— Чи однакові ці предмети?

— Чи можна їх викидати разом?

Висновок: сміття буває різне, тому його потрібно сортувати.

4. Гра «Злови слово»

Плескаємо в долоньки, коли чуємо назву сміття, яке можна переробити.

Пляшка, камінь, газета, скло, цегла, пакет, листя, іграшка, банка.

Проблемні запитання

— Що буде, якщо все сміття змішати?

— Чи можна буде його переробити?

— Чому скло небезпечно залишати на землі?

Педагог узагальнює:

— Якщо сміття сортувати, його можна переробити і зробити нові речі.

5. Фізкультхвилинка «Ми — роботи прибиральники»

1. Нахилились — підняли сміття.
2. Потягнулися — викинули у контейнер.
3. Крокуємо — шукаємо сміття.
4. Посміхнулися — планета дякує.

6. Повідомлення ходу практичної роботи (проектна частина)

Ознайомлення з механізмом (STREAM-компонент) (3–4 хв)

— Як ми можемо збирати сміття, не торкаючись його руками?

— Чи може нам допомогти механізм?

Вихователь показує зразок механічної руки або її частини.

Пояснення:

— Це механічна рука така як у нашого «Еко-бота». Вона допомагає людям збирати сміття, не торкаючись його руками.

— Коли ми тягнемо ниточку, рука закривається і може підняти предмет.

Демонстрація роботи механізму.

— Сьогодні ми створимо механічну руку, яка допоможе нам сортувати сміття.

Робота в міні-групах.

7. Виготовлення механічної руки

1. Вирізаємо основу руки з картону.
2. Приклеюємо трубочки на «пальчики».
3. Протягуємо нитки через трубочки.
4. Закріплюємо нитки з тильного боку скотчем.

— Коли ми тягнемо ниточку — палець згинається. Це схоже на роботу наших м'язів.

Пригадуємо правила безпеки: обережно користуємося ножицями; працюємо дружно; не заважаємо одне одному.

8. Практична діяльність дітей

Діти за допомогою механічної руки беруть картку зі сміттям і кладуть у відповідний контейнер.

Завдання: правильно визначити вид сміття; порахувати, скільки предметів у кожному контейнері; визначити, якого сміття найбільше? У якому найменше? Порівняйте: де більше — де менше.

9. Підсумок заняття

Бесіда-рефлексія:

- Що ми сьогодні робили?
- Чому потрібно сортувати сміття?
- Як працює механічна рука?
- Чим ми допомогли планеті?

Рефлексивна вправа «Планета дякує»

Вихователь:

- Якщо вам сподобалося допомагати планеті — покажіть усмішку.
- Якщо було цікаво створювати механічну руку — підніміть великий палець.
- Якщо ви будете сортувати сміття вдома — покладіть руку на серце.

Усі молодці тепер ви стали справжніми дослідниками, інженерами та друзями природи!

10.Очікувані результати: Діти: знають, що сміття потрібно сортувати; розрізняють папір, пластик, скло та органічні відходи; знають призначення кольорових контейнерів; мають початкове уявлення про роботу механізму; можуть використовувати механічну руку; працюють у команді; проявляють дбайливе ставлення до природи

Тема: «Дбаємо про довкілля разом з Еко-ботом»

2. Сюрпризний момент Робот-прибиральник «Еко-бот»

3. Дослідницька діяльність

5. Фізкультхвилинка «Ми — роботи прибиральники»

6. Ознайомлення з механізмом (STREAM-компонент)

Тема: «Природа очима дітей»

Мета: Формувати у дітей позитивне емоційно-ціннісне ставлення до природи, розвивати емоційну чутливість, емпатію до живих істот, здатність емоційно сприймати красу навколишнього світу. Сприяти усвідомленню цінності природи через художньо-творчу діяльність. Розвивати уяву, мовлення, творче мислення. Виховувати дбайливе ставлення до довкілля та бажання його берегти.

Обладнання: Ілюстрації природи (ліс, річка, квіти, тварини); аудіозаписи звуків природи; фарби, пензлі, олівці, фломастери; кольоровий папір; ножиці; клей; природні матеріали (листя, квіти, гілочки); аркуші паперу; картки для складання казок.

Хід проєкту**1. Організаційний момент**

Вихователь створює емоційно позитивний настрій.

— Доброго дня, малята!

— Усміхнімося одне одному та подаруємо гарний настрій!

2. Мотивація. Емоційне налаштування

Вихователь вмикає звуки природи (спів пташок, шум лісу).

— Діти, послухайте... Що ви чуєте?

— Де можна почути такі звуки?

Бесіда: — Чи любите ви природу? — Що вам найбільше подобається в природі?

Сюрпризний момент: Вихователь показує “лист від природи”.

— Природа просить нас показати, як ми її бачимо і відчуваємо.

3. Бесіда «Яка природа?»

Вихователь демонструє ілюстрації.

Питання: — Яка природа на цих малюнках? — Які емоції вона викликає?

— Чи може природа “сумувати”?

Проблемне запитання: — Що станеться, якщо люди не будуть берегти природу?

Висновок: — Природа — жива і потребує нашої турботи.

4. Дидактична гра «Відчуй природу»

Мета: розвиток емоційного сприйняття природи.

Вихователь описує ситуації: «Сонце світить», «Іде дощ», «Квітка розквітає»

Діти показують емоції (радість, спокій, здивування).

5. Фізкультхвилинка «Ми — частинка природи»

- Потягнулися — як дерева до сонця

- Похиталися — як травичка
- Покружляли — як листочки
- Усміхнулися — як сонечко

6. Творча діяльність (проектна частина)

Вихователь: — Сьогодні ми створимо власну природу — таку, якою ви її відчуваєте.

Варіанти роботи (робота в міні-групах):

- 1 група — малювання «Мій улюблений куточок природи»
- 2 група — аплікація «Квітуча галявина»
- 3 група — створення колективної роботи «Сонце нашої мрії»

Індивідуальне завдання: — Намалювати або створити свою “природу мрії”

7. Складання екологічної казки (5 хв)

Вихователь: — Давайте придумасмо казку про природу.

Початок: — «Жила-була маленька квітка...»

Діти продовжують казку.

8. Презентація робіт (3–5 хв)

Діти розповідають: — Що вони намалювали; — Чому саме це; — Які емоції відчували

9. Екологічна гра «Добре — погано»

Вихователь називає ситуації: Поливають квіти; Рвуть квіти; Годують птахів; Ламають гілки

Діти визначають: ✓ добре / ✗ погано

10. Підсумок. Рефлексія (3 хв)

Бесіда:

— Що вам найбільше сподобалося?

— Чому потрібно берегти природу?

Вправа «Подаруй природі добро»:

— Діти кладуть руку на серце і обіцяють берегти природу.

Очікувані результати:

Діти проявляють емоційно-позитивне ставлення до природи; виявляють емпатію до живих істот; усвідомлюють цінність природного середовища; беруть участь у творчій діяльності; можуть виразити своє ставлення до природи через малюнок або слово; демонструють початкові навички екологічно доцільної поведінки.

Приклади екологічних завдань, використаних у процесі формування експерименту

Таблиця Е.1

Екологічні ситуації (проблемно-моральні)

№	Назва ситуації	Зміст ситуації	Запитання до дітей	Очікуваний результат
1	Зламана гілля	Дитина ламає гілки дерева	Чи правильно це? Що відчуває дерево?	Формування дбайливого ставлення до природи
2	Сміття в лісі	Люди залишили сміття після відпочинку	Чи можна так робити? Що потрібно було зробити?	Усвідомлення правил поведінки в природі
3	Спрагла квітка	Рослина в'яне без води	Чому це сталося? Як допомогти?	Розуміння потреб живих організмів

Таблиця Е.2

Проблемні запитання екологічного змісту

№	Запитання	Педагогічна мета
1	Що станеться, якщо зникнуть рослини?	Формування причинно-наслідкових зв'язків
2	Чому не можна смітити?	Усвідомлення екологічних норм
3	Що буде без води?	Розуміння значення природних ресурсів
4	Чому потрібно сортувати сміття?	Формування екологічної відповідальності
5	Як допомогти тваринам узимку?	Розвиток емпатії
6	Чому важливо берегти природу?	Формування ціннісного ставлення

Таблиця Е.3

Дидактичні ігри екологічного спрямування

№	Назва гри	Мета	Короткий зміст
1	Добре — погано	Формування екологічної поведінки	Діти визначають правильні та неправильні дії
2	Сортуємо сміття	Закріплення знань про відходи	Розподіл сміття за категоріями
3	Що потрібно рослині	Формування знань про умови росту	Вибір необхідних умов
4	Хто де живе	Розвиток уявлень про середовище	Співвіднесення тварин і середовища

Таблиця Е.4

Практичні екологічні завдання

№	Завдання	Мета	Очікуваний результат
1	Полити рослину	Формування відповідальності	Розуміння догляду за рослинами
2	Сортувати сміття	Закріплення екологічних навичок	Уміння класифікувати відходи
3	Прибрати територію	Виховання дбайливості	Формування екологічної поведінки
4	Догляд за рослинами	Розвиток практичних умінь	Усвідомлення значення догляду
5	Економити воду	Формування свідомого ставлення	Розуміння цінності ресурсів

Таблиця Е.5

Відповідність екологічних завдань компонентам (критеріям) сформованості екологічної свідомості дітей дошкільного віку

№	Вид завдання	Приклад	Когнітивний компонент	Емоційно-ціннісний компонент	Діяльнісно-поведінковий компонент
1	Екологічна ситуація	«Сміття в лісі»	Усвідомлення наслідків забруднення	Формування негативного ставлення до шкоди природі	Готовність діяти правильно
2	Екологічна ситуація	«Зламана гілля»	Розуміння шкоди живим об'єктам	Розвиток емпатії до природи	Усвідомлення правильної поведінки
3	Проблемне запитання	«Що буде без води?»	Встановлення причинно-наслідкових зв'язків	Усвідомлення цінності ресурсів	—
4	Проблемне запитання	«Чому потрібно сортувати сміття?»	Знання про види відходів	Формування відповідального ставлення	Готовність сортувати сміття
5	Дидактична гра	«Добре — погано»	Розпізнавання правильних дій	Формування моральної оцінки	Закріплення моделей поведінки
6	Дидактична гра	«Що потрібно рослині?»	Знання про умови росту	Інтерес до природи	—
7	Практичне завдання	Поливання рослин	Усвідомлення потреб рослин	Турботливе ставлення	Реальні дії догляду
8	Практичне завдання	Сортування сміття	Класифікація відходів	Усвідомлення значущості дій	Формування екологічної поведінки
9	Практичне завдання	Прибирання території	Розуміння необхідності чистоти	Відповідальність за довкілля	Активна участь у діяльності

Дидактичні ігри екологічного спрямування

Додаток Е.6

Дидактична гра «Добре для природи — погано для природи»

Мета: Формувати у дітей уявлення про екологічно доцільну та недоцільну поведінку в природі; розвивати вміння аналізувати вчинки людини та їх наслідки для довкілля; закріплювати знання про правила поведінки в природному середовищі. Розвивати логічне мислення, уміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, аргументувати власну думку. Виховувати дбайливе, відповідальне ставлення до природи, бажання її охороняти та зберігати.

Обладнання: Картки із зображенням різних ситуацій (добрих і шкідливих для природи), сигнальні картки (зеленого та червоного кольору) або смайлики, ігрове поле (за потреби).

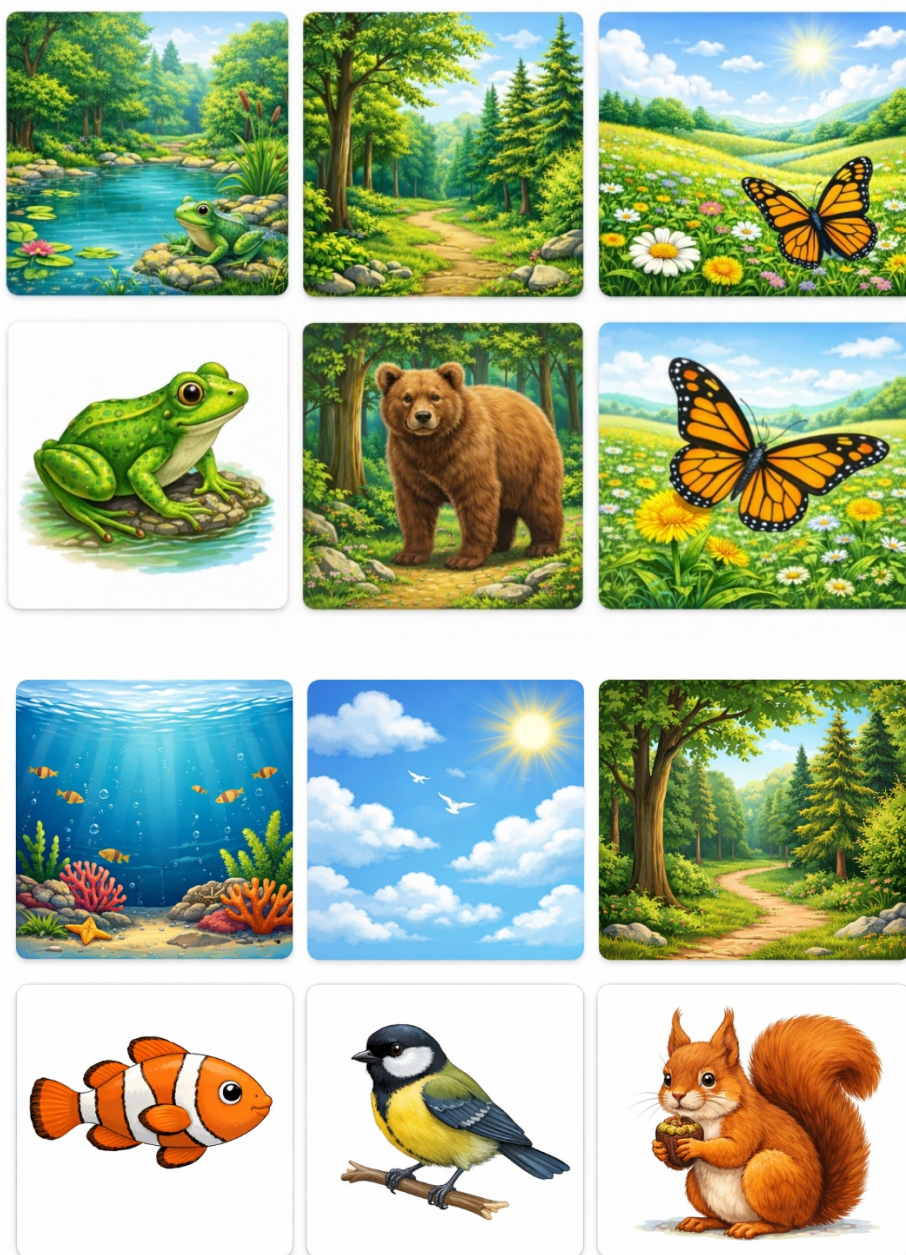

Додаток Е.7

Дидактична гра «Хто де живе?»

Мета: Формувати у дітей уявлення про природні середовища існування живих організмів (вода, повітря, суша); закріплювати знання про тварин і місця їх проживання. Розвивати логічне мислення, вміння встановлювати зв'язки між об'єктами природи, класифікувати за ознаками, пояснювати свій вибір. Виховувати дбайливе ставлення до живих істот, інтерес до природи та усвідомлення взаємозв'язків у довкіллі.

Обладнання: Картки із зображенням тварин (риба, птах, білка, ведмідь, жаба, метелик тощо); картки або ігрові поля із зображенням середовищ (вода, небо, ліс, поле); магнітна дошка або стіл.

Додаток Е.8

Дидактична гра «Що потрібно рослині?»

Мета: Закріпити у дітей знання про основні умови росту рослин (світло, вода, ґрунт, повітря); формувати уявлення про залежність живих організмів від факторів середовища. Розвивати логічне мислення, уміння аналізувати, порівнювати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, аргументувати власну відповідь. Виховувати дбайливе ставлення до рослин, бажання доглядати за ними та розуміння їх значення для життя людини і природи.

Обладнання: Картки із зображенням: сонце, вода, земля, повітря (за бажанням), камінь, іграшка, цегла, автомобіль (зайві предмети); зображення рослини або кімнатна рослина; ігрове поле або кошики для сортування.

